

DİYARBAKIR TÜRKÇESİ

Melmeketten Êlesine Yansımalar

Mustafa Gazi

W
Q Î Ê
Û

2.
basım

do

DIYARBAKIR TÜRKÇESİ

Mustafa Çazi

Do Yayınları: 13
Dil: 1
ISBN: 975-9944-108-16-2

Diyarbakır Türkçesi
Mustafa Gazi

Edîtor: Hüseyin Gündüz
Kapak: Şoreş Yürük
Dizgi / Düzelti: Aristan

Birinci Baskı: Aralık 2006, 1000 adet
Baskı: Berdan Matbaacılık
0 (212) 613 12 11

©Do Yayınları&Mustafa Gazi

Do Yayınları
İlk Belediye Caddesi 37/3
Tünel/Beyoğlu/İstanbul
Tel/Fax: (0212) 243 01 56
doyayinlari@hotmail.com

DIYARBAKIR TÜRKÇESİ

Mustafa Çazi

İÇİNDEKİLER

Önsöz Yerine.....	7
Kısa Yaşam Öyküm.....	13
1. Bölüm	
Açıklama.....	17
Kürtçe Alfabe - Harflerin Okunuşu.....	18
Diyarbakır Türkçesi'nde Fiil Çekimi.....	21
2. Bölüm	
Sözlük.....	29
3. Bölüm	
Tabirler.....	69
4. Bölüm	
Melmeketten Êlesine Yansımalar.....	83
Kuçeden Yansımalar.....	107

Önsöz Yerine

Kırık olmak, ama kırılmamak!

Kim ne derse desin, kim işin neresinden hangi tarafından tutmaya gayret göstermeye çalışırsa çalışsın; ben kendi adıma belki de en sonunda söylemem gerekeni en başında söyleyeyim de “günah benden gitsin”. Diyarbakır Kırıkları da kullandıkları “jargonları” da, dilleri de kendilerine hastır. Olmazsa olmazlarıdır. Ve bu sebepten muhaliftir. Ve bu bap-tan da batının bütün benzeri “lümpen” tiplerinden farklıdır, ayrıdır, ayrı olarak da telakki edilmek durumundadır.

Bunu bu şekilde koymadığınız takdirde Doğan Güzel’in bant karikatürlerini bir yere oturtmakta her zaman zorlanırsınız. Yine bu şekilde koymadığınız takdirde elinizde ikinci baskısını tuttuğunuz kitabın (Diyarbakır Türkçesi) yazarının bir başka çalışması-na (pırpırım) konu olan ve Sanatçı Şores’in dilinde unutulmazlaşan Fiskaya albümündeki hayatın varoluşunu bir yerlere oturtmakta elbette zorlanırsınız. Velew ki; hayır ben bildiğimi okurum

demek gayretinde ise “ey okur” o zaman aşağıdaki dizeleri nereye oturtmak elzemdir ki:

*“Baxçalarda eluce
Gel yanıma bû gêce
Sen sator ol ben piçax
Oturax şerab içax
Adım Evdoş’tır benim
Qafam da xoştır benim
Gelen giden qarışı
Zar bextim reştır benim...”*

Gereçekten de Diyarbakır Kırıklarının beslendikleri şehrin kültürel iklimi ve ruhsal şekillenmesi ile çok yakın akrabalıkları vardır. Kendilerini yaratan şehrin, Diyarbakır’ın dar küçelerinin, bazalt taşlarının işlenmesinin çok zor oluşunun, ama işlendikten sonra da binlerce yıl sonrasına kadar kalabilmesinin sırrıdır belki de onların da ruhuna nüfuz edeni.

Bu yönüyle etrafını kuşatan diğer kentlerin hiçbirine benzemez, kırıklar ile, namdar şehirleri. Bu benzemezliği kendi şehri (Diyarbakır) dışında öteki kentlerden gelenlerin bile kendi jargonu ile “Kırıkça” onun kentine öykünerek dışarıda “Racon kesmesini” beraberinde getirir. Bu Diyarbakır Kırıkları için affedilmez bir karşı duruştur. Öteki şehirlerden olup da bir şekilde bir süreliğine de olsa Kırığın şehrinden beslenenlerin batının metropollerinde öykünmesidir. Bunun bir şekilde tespiti sonu ölümlere varan bir sınava tabi tutuluşunu, sıkça basından izlemekle mümkündür. İşte bir

şehrin adıyla birlikte anımsanan ve telaffuz edilen kırık kültürü böyle bir gerçekliğe delalettir.

Kendi dili vardır kırık kültürünün. O dünya ile bir şekilde tanış olmayanın anlaması da kavraması da namümkündür.

Mesela nereye oturtulacaktır şu an vurgu bulan deyimler:

*Ayaxına eyi olmax,
Bize yox içine pox,
Çaydan geçerken göt göte degmax,
Çem û çem gêtmax,
Dexgeye gelmax,
Diyisen belki bûrni cıxcıxadır,
Göti pıt pıt ati,
Götünde kaç kıl olduxını biliyem,
Namûs olmuş bexdenûs,
Onın bunun çocıxi,
Tırrıgını çıxarmax,
Xış etmax,*

İşte bütün bu deyimlerin bir şehrin jargonu ile buluşan ara ve ana nağmelerini ancak Mustafa Gazi'nin namı diğer Seyda'nın Diyarbakır Türkçesi adını verdiği kitabında bulmak mümkün...

Yürür geçersiniz şehrin meydanından ve kulağınıza biri sanki bir efsaneyi anlatırmış gibi "Pışo Meheme"den söz eder. Oysa Pışo'nun dünyası ile haşır neşir olanlar bilir ki; "İstiyene santim hisabi, istiyene kökleme" ifadesi Pışo Meheme'nin Xıştıg'ının (Bıçak) öbür adıdır.

O denli kentle özdeşleşmiştir ki; arka cebinde yarıya kadar içilmiş şarap şişesi ile Dağkapı meydanındaki Anıtın (Atatürk Heykelinin) gölgesinde mest düşen ve ayıldığında şarap şişesini arka cebinde bulamayan Pıço'nun heykele bakıp o an söyledikleri kırıkça sitemin yaratıcılığı değil de nedir? "Oldi mi Mıstefa, benim babam. Sahan gûvendix. Kölgende yattix. Emanete bêle sehêp çixisan!"

Diyarbakır'ın Kırık dünyasının her halükarda devrimci kültürle de bir bağı vardır.

Şimdi paylaşacağım her daim anlatılan, yaşanmış ve kırığa dair bir fıkradır:

Kahvelerde bira satışlarının da yapıldığı dönemlerde genç bir devrimci elinde dönemin bir siyasal dergisi ile girer kahveye. Başlar sloganlarla bağırıp çağırmaya. Yüksek perdeden antiemperyalizm para etmeyince, birkaç şişeyi devirmiş gözleri küçülmüş kırığın tepesinde "Axalara, beglere karşı feqirin fıqaranın yandaşı falanca gazete" deyince; yanıt ironiktir. "Koy iki tene masaya".

Kırığın dünyasının, şehrinin Kürdi yanı ile de örtüşen güçlü bir tarafı vardır.

Bu taraf, elbette diline de yansımaktadır. Bu dil daha çok şehrin ana dili Kürtçeden beslenen ama şehrin farklı vurgulu Türkçesi ile de buluşan özgün bir şivedir.

İşte belki de bu noktada ana başvuru kaynağı olmayı hak eden bir ön çalışma olan Mustafa Gazi'nin Diyarbakır Türkçesi bir el altı kitabı olmaya adaydır.

Mustafa Gazi, namı diğer sevgili Seyda, Diyarbakır Kırıklarının dünyası ile yakın temas içinde olmakla birlikte “kırık olmayan, kırılmayan” biri. Yani onlara dil olmuş, onları çözmüş içerden biri. Bu nedenle o dünyayı yakından tanımak isteyenlerin her daim başvuru kaynağı...

Surlu şehrin bir kırık mahallesinde doğmuş (Alipaşa), bir başka en kırık mahallesinde de (Xançepek) büyümüş biri olarak kendi adıma, bugüne dek Seyda'nın dostluğundan olduğu kadar, Diyarbakır Türkçesi kitabından ve eklentilerinden de hem keyif aldım, hem de yeni şeyler öğrendim.

Bu kitap bütün yönleri ile yaşayan bir şehrin farklı kültürler dünyasına bir içsel yolculuktur. Eğer bu satırları şu ana kadar okuyorsa “ey okur” o yolculuğa, yani kırıklarla tanışma yolculuğuna çıkmıştır ve iflah olmaz artık...

Kırık olmak belki bir erdem değildir. Ama eski ve kadim bir şehrin ruhunda, alışkanlıkları ile gezinen ve yaşayan bir kesimin olduğunu bilerek, onları anlayarak yaşamak önemli diyorsak, bu türden kayda değer çalışmalara sahip çıkmak gerek...

Şeyhmus DİKEN

10 Kasım 2006 / Diyarbakır

KISA YAŞAM ÖYKÜM

Siverek'e bağlı Şêxuliya Jêrin köyünde 1958 yılında doğdum. Ben daha bebekken babam evi Diyarbakır'a taşımış. O günden beridir Diyarbakır'da yaşamaktayım. İlk, orta ve liseyi bu şehirde okudum. Yıllardır Kürt dili, folklorü ve müziğiyle uğraşmaktayım. Hem Kürt müziğiyle ilgili derlemeler yapmaktayım hem de Kürtçe müzik eserleri oluşturmaktayım. Müzik eserlerim şimdiye dek Koma DDKD, Koma Pêşeng, Koma Azad, Koma Dengê Azadî, Koma Dijle, Şiyar, Siyabend, Zinar Sozdar, Şilan, S. Metîn, Sebahattîn Xoce, Şoreş, Selînay, Oruç, Azad Bîlen vb. grup ve sanatçılar tarafından okundu. En çok tanınan şarkım "Xerîb im"dır. Diyarbakır Türkçe'siyle blues tarzında yaptığım şarkı da çok ünlüdür.

Dil-folklor ile ilgili çalışmalarım ve mizahi yazılarım çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlandı. "Diyarbakır Türçesi (Elma Yayınları 2004)" adlı kitabımdan başka "Pırpırım (Elma Yayınları 2005)", "Ferheng (Diyarbakır Kürt Dili Enstitüsü Yayınları)",

“Gurzek Zargotina Zarokan (Süleymaniye Enstitüsü Yayınları 2006)” ve “Nifir û Duayên Kurdî (Süleymaniye Enstitüsü Yayınları 2006)” adında dört kitabım daha bulunmaktadır.

Birinci baskısı Nisan 2004’de çıkan ve kısa zamanda tükenen “Diyarbakır Türkçesi” adlı bu kitabımı yeniden gözden geçirdim ve sonuna da hikâyemsi şeylerden bir kısım daha ilave ettim. Beğeneceğinizi umuyor, saygılarımı sunuyorum...

Mustafâ Gazi

I. BÖLÜM

Açıklama

Bu kitapta kullanmış olduğum alfabe, temel olarak Kürt alfabesidir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Kürtçe'nin yoğun baskısı sonucu bir kısım Türkçe seslerin Kürtçeleşmesi ve bu sesleri ifade eden işaretlerin (harflerin) Türkçe'de bulunmamasıdır.

31 Harften oluşan Kürt alfabesine, Kürtçe'de bulunmayan ama Türkçe bir ses olup Diyarbakır Türkçesi'nde yoğun olarak kullanılan (ö) ve alt tarafı (-) işaretli, arka damaktan çıkarılan ve ğ'ye yakın bir ses olan ötümlü sürekli (x)'yi ilave ettim. Böylece orijinaliteyi bozmadan bu kitabı hazırlayabildim. Zaten böyle olmasaydı Diyarbakır Türkçesi'ni, esas olarak yazıya dökmem mümkün olmayacaktı.

Türkçe'deki mı / mi, mu / mü soru eki Diyarbakır Türkçesi'nde pek kullanılmaz. Soru biçimi aşağı yukarı Kürtçe'deki gibidir. Kitabın "Melmeketten Êlesine Yansımalar" bölümüne bakıldığında bu durum açıkça görülecektir. Gramer ile ilgili diğer bazı bilgileri "Diyarbakır Türkçesi'nde Fiil Çekimi" ve "Sözlük" bölümlerinde bulabilirsiniz.

Kürtçe Alfabe

A (a), B (b), C (c), Ç (ç), D (d), E (e), Ê (ê), F (f), G (g), H (h), I (ı), Î (î), J (j), K (k), L (l), M (m), N (n), O (o), Ö (ö) –bu harf Kürt alfabesinde yok, ama Diyarbakır Türkçesi'nde sıkça kullanıldığı için buraya aldım–, P (p), Q (q), R (r), S (s), Ş (ş), T (t), U (u), Û (û), V (v), W (w), X (x), X (x̄), Y (y), Z (z)

Harflerin Okunuşu:

a, b, c, ç, d, e, f, g, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, ş, t, v, y, z bunlar Türkçe'dekiler gibi okunur.

ê – Bu ses Türkçe'de yoktur. e ve ı arası bir ses verir. Örnek: êle (öyle), bêş (beş), gêt (git), bêl (bel), bêz (bez), vêrgi (vergi)

q – Bu ses Türkçe'de yoktur. Genizden gelen kalın k sesi verir. Örnek: heq (hak), qaz (kaz), qeder (kader), taqoz (takoz), raqi (rakı), seqet (sakat)

u – Bu ses Türkçe'de yoktur. ü'ye yakın bir sestir (ü sesi Diyarbakır Türkçesi'nde yoktur). Örnek: sur! (sür!), duş! (düş!), guneh (günah), sungi (süngü), turki (türkü)

û – Türkçe'deki u'nun karşılığı olan sestir. Örnek: pûl (pul), qûl (kul), mûm (mum), bûlamaç (bulamaç), memûr (memur)

w – Bu ses Türkçe'de yoktur. Arapça'daki "vav" gibi telaffuz edilir. Örnek: watan (vatan), way (vay), tawa (tava), hawa (hava), mawi (mavi)

x – Bu ses Türkçe'de yoktur. Artdamaksıl, sürekli ötümsüz ünsüzlerdendir. Örnek: taxt (taht), sexte (sahte), çox (çok), xayın (hain), xoş (hoş), toxım (tohum)

ḫ – Bu ses Türkçe'de yoktur. artdamaksıl, ötümlü sürekli ünsüzlerdendir. Arapça'daki "gayn" gibi telaffuz edilir. Türkçe'deki ğ'ye yakındır. Örnek: ḫurbet (gurbet), ḫazi (gazi), saḫ (sağ), aḫa (ağa), dax (dağ), maxara (mağara)

DİYARBAKIR TÜRKÇESİ'NDE FİİL ÇEKİMİ

Olma \mathfrak{X} (Olmak), Gê \mathfrak{t} ma \mathfrak{X} (Gitmek), Uşuma \mathfrak{X}
(Üşüme \mathfrak{X}) ve Gê \mathfrak{y} ma \mathfrak{X} (Giymek) fiili

Di'li Geçmiş Zaman

Diyarbakır Türkçesi

Ben gêtım

Sen gêtın

O gêtti

Bız gêtı \mathfrak{X}

Sız gêtız

Onlar gêttiler

Ben oldım

Sen oldın

O oldi

Bız oldı \mathfrak{X}

Sız oldız

Onlar oldılar

Türkçesi

Ben gittim

Sen gittin

O gitti

Biz gittik

Siz gittiniz

Onlar gittiler

Ben oldum

Sen oldun

O oldu

Biz olduk

Siz oldunuz

Onlar oldular

Ben uşudum
Sen uşudun
O uşudi
Biz uşudux
Sız uşuduz
Onlar uşudiler

Ben üşüdüm
Sen üşüdün
O üşüdü
Biz üşüdük
Sız üşüdünüz
Onlar üşüdüler

Ben gêydım
Sen gêydın
O gêydi
Biz gêydıx
Sız gêydız
Onlar gêydiler

Ben giydim
Sen giydin
O giydi
Biz giydik
Sız giydiniz
Onlar giydiler

Miş'li Geçmiş Zaman

Ben olmişam
Sen olmişsan
O olmiş
Biz olmişix
Sız olmişsız
Onlar olmişlar

Ben olmuşum
Sen olmuşsun
O olmuş
Biz olmuşuz
Sız olmuşsunuz
Onlar olmuşlar

Ben gêtmişem
Sen gêtmişsen
O gêtmiş
Biz gêtmişix
Sız gêtmişsız
Onlar gêtmişler

Ben gitmişim
Sen gitmişsin
O gitmiş
Biz gitmişiz
Sız gitmişsiniz
Onlar gitmişler

Ben uşumışem
Sen uşumışsen
O uşumış
Biz uşumışıx
Sız uşumışsız
Onlar uşumışler

Ben üşümüştüm
Sen üşümüştün
O üşümüştü
Biz üşümüştüz
Siz üşümüştünüz
Onlar üşümüştler

Ben geymişem
Sen geymişsen
O geymiş
Biz geymişıx
Sız geymişsız
Onlar geymişler

Ben giymişim
Sen giymişsin
O giymiş
Biz giymişiz
Siz giymişsiniz
Onlar giymişler

Şimdiki Zaman

Ben oliyam
Sen olisan
O oli
Biz oliyıx
Sız olisız
Onlar olilar

Ben oluyorum
Sen oluyorsun
O oluyor
Biz oluyoruz
Siz oluyorsunuz
Onlar oluyorlar

Ben gidiyem
Sen gidisen
O gidi
Biz gidiyıx
Sız gidisız
Onlar gidiler

Ben gidiyorum
Sen gidiyorsun
O gidiyor
Biz gidiyoruz
Siz gidiyorsunuz
Onlar gidiyorlar

Ben uşiyem
Sen uşisen
O uşi
Biz uşiyıx
Sız uşisız
Onlar uşiler

Ben üşüyorum
Sen üşüyorsun
O üşüyor
Biz üşüyoruz
Siz üşüyorsunuz
Onlar üşüyorlar

Ben gēiyem
Sen gēyisen
O gēyi
Biz gēyiyıx
Sız gēyisız
Onlar gēyiler

Ben giyiyorum
Sen giyiyorsun
O giyiyor
Biz giyiyoruz
Siz giyiyorsunuz
Onlar giyiyorlar

Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Ben olidım
Sen olidın
O olidi
Biz olidıx
Sız olidız
Onlar olidilar

Ben oluyordum
Sen oluyordun
O oluyordu
Biz oluyorduk
Siz oluyordunuz
Onlar oluyordular

Ben gididım
Sen gididın
O gididi
Biz gididıx
Sız gididız
Onlar gididiler

Ben gidiyordum
Sen gidiyordun
O gidiyordu
Biz gidiyorduk
Siz gidiyordunuz
Onlar gidiyordular

Ben uşıdım
Sen uşıdın
O uşıdı
Biz uşıdık
Sız uşıdız
Onlar uşıdiler

Ben üşüyordum
Sen üşüyordun
O üşüyordu
Biz üşüyorduk
Sız üşüyordunuz
Onlar üşüyordular

Ben gêyidım
Sen gêyidın
O gêyidi
Biz gêyidık
Sız gêyidız
Onlar gêyidiler

Ben giyyordum
Sen giyyordun
O giyyordu
Biz giyyorduk
Sız giyyordunuz
Onlar giyyordular

Gelecek Zaman

Ben olacağım
Sen olacağın
O olacak
Biz olacağız
Sız olacaksınız
Onlar olacaklar

Ben olacağım
Sen olacaksın
O olacak
Biz olacağız
Sız olacaksınız
Onlar olacaklar

Ben gideceğim
Sen gideceğin
O gidecek
Biz gideceğiz
Sız gideceksiniz
Onlar gidecekler

Ben gideceğim
Sen gideceksin
O gidecek
Biz gideceğiz
Sız gideceksiniz
Onlar gidecekler

Ben uşuyecaxam
Sen uşuyecaxsan
O uşuyecax
Biz uşuyecaxıx
Sız uşuyecaxsız
Onlar uşuyecaxlar

Ben giyecaxam
Sen giyecaxsan
O giyecax
Biz giyecaxıx
Sız giyecaxsız
Onlar giyecaxlar

Ben üşüyeceğim
Sen üşüyeceksin
O üşüyecek
Biz üşüyeceğiz
Siz üşüyeceksiniz
Onlar üşüyecekler

Ben giyeceğim
Sen giyeceksin
O giyecek
Biz giyeceğiz
Siz giyeceksiniz
Onlar giyecekler

II. BÖLÜM

SÖZLÜK

-A-

Abê : ağabey

Abêlîx : ağabeylik

Abo : şaşma bildiren bir ünlem

Ac : aç

Acıdı : acıklı, dokunaklı

Acız : bezgin, bezen, bıkan

Acız êtmax : bezdirmek, bıktırmak

Acız olmax : bıkmak, sıkılmak

Aci : acı

Açix : açık

Alemyon : alüminyum

Allahan : “sahi mi?”, “doğru mu söylüyorsun?”

anlamındaki sözcük

Altûn : altın

Ana : anne

Ando : andavallı

Anqût : ahmak

Aparmax / Göturmax : götürmek

Aqide : akide

Ardi sıra : peşi sıra

Arpaci : yankesici

Arwad : avrat

Arxa : arka

Arxalix : arkalık

Aşaxi : aşağı (aşaxtan / aşaxidan : aşağıdan)

Aşörtmen : eşofman

Ataş : ateş

Atmiş : altmış
Awci : avcı
Awêl : aptal
Axıci : akıcı
Axıntı : akıntı
Axır : ahır
Axır : ağır
Axırmax : ağrımaq
Axırtmax : ağrıtmak
Axıtmax : akıtmak
Axiret : ahiret
Axmax : akmaq
Axrı : ağrı
Axşam : akşam
Axtarmax : aktarmak
Ayaqabi : ayakkabı
Ayax : ayak
Ayıt : ait
Ayıxtırmax : uyarmak, uyandırmak
Ayle : aile
Ayrıcana : ayrıca, bundan başqa

-B-

Babaqanûç : patlıcan ezmesi, beğendi yemeği
(alinazik)

Bahali : pahalı
Bahan : bana
Barmax : parmaq
Barsax : bağırsak
Bastıq : pestil

- Baxça : bahçe
Baxım : bakım
Baxmax : bakmak
Baxşış : bahşış
Baxt : baht
Beden : sur
Beg : bey
Begendırmax : beğendirmek
Begenmax : beğenmek
Beglıx : beylik
Behsêtmax : bahsetmek
Behzen : bazen
Behzi : bazı
Bekmez : pekmez
Ben bahan : kendi kendime
Bêl : 1. bel 2. meni, sperm
Bêle : böyle
Bêlelıxlen : böylelikle
Beluhe : oluk
Bêmehe : “ayıp olmasın”, “yanlış anlaşılmasın”,
“sözüm meclisten dışarı” anlamındaki sözcük
Bêslemax : beslemek
Bêş : beş
Bêyın : beyin
Bêz : bez
Bildırmax : bildirmek
Bılêt : bilet
Bılmax : bilmek
Bılo : (çocuklar dilinde) pipi
Bısmıl : Diyarbakır’ın Bismil ilçesi
Bısmıla : bismillah

Bıŝê : bir şey
Bız : biz (birinci çoğul şahıs zamiri)
Bız bize : kendi kendimize
Bızım : bizim
Bibi : birine göre babasının kız kardeŝi, hala
Boncık : boncuk
Bori : boru
Boğa : 1. boğa 2. boa yılı
Boğça : bohça
Boğılmak : boğulmak
Boğmak : boğmak
Boxsêr : boksör
Bozo : sarıŝın erkek
Böğun / Bûğın : bugün
Buçuk : buçuk
Buh : birini korkutmak için aniden bağırarak

söylenir

Bulur : bulgur
Burı : vida
Bûrın : burun
Bûriŝik : buruŝuk
Bûriŝmak : buruŝmak
Bûriŝtirmek : buruŝtirmek

-C-

Cacık : cacık
Carût : ateş küreği, faraŝ
Cehde : cadde
Cehdi : cadı
Cenneh : ucu kalın sopa (bir tür dövüş sopası)

Ceyran : cereyan, elektrik

Cêb : cep

Cilêt : jilet

Cılq : cıvık kimse

Cıns : garip, tuhaf

Cınubet : cenabet

Cırdon : sıçan

Cıxara / Zıxara : sigara

Cıxcıxa : jelatin

-ci / -çi : Türkçe'deki -cı / -ci, -cu / -cü eki (isimden isim ve sıfat türeten ek). (yazı-cı: yazı-cı, oduncu: odun-cu, aş-çi: aş-çı, tıp-çi: tıp-çü)

Cingene : çingene

Ciwa : cıva

Ciwata : cıvata

Cizlawit : Eskiden köylülerin giydiği bir tür lastik ayakkabı

Cizma : koncu diz kapaklarına kadar çıkan bir çeşit ayakkabı, çizme

Curm : cereme

-Ç-

Çakêt : ceket

Çalxıcı : çalgıcı

Çalxi : çalgı

Çanqal : çengel

Çaqala : çağla

Çarşıya Şewıti : Diyarbakır'ın Balıkcılarbaşı semtinde bulunan ünlü bir çarşı, Yanık Çarşı

Çarx : çark

- Çarxalamax : çalkalamak
Çay : nehir
Çayxana : çayhane
Çegirdeg : çekirdek
Çeligçubux / Çeligçibox : çelikçomak (oyunu)
Çepik : 1. alkış 2. bir folklor oyunu
Çerdeg : çekirdek
Çewiri : çeviri
Çewırmax : çevirmek
Çewrılmax : çevrilmek
Çıço : (çocuklar dilinde) meme
Çıftlıx : çiftlik
Çılaqa : geveze
Çılık : kadın cinsel organı (bu sözcük genellikle küfürlerde kullanılır)
Çınık : az, biraz, çok az, azıcık
Çırmax : insan, kedi vb. tırnağı
Çırmax atmax : tırmalamak, tırnak batırmak
Çıxar : çıkar
Çıxari : piknik
Çıxarmax : çıkarmak
Çıxanti : çıkıntı
Çıxıx : çıkık
Çıxmax : çıkmak
Çız / Cız : bir çeşit iskambil oyunu
Çızıx : çizik
Çızmax / Cızmax : çizmek
Çızxi / Cızxi : çizgi
Çibox / Çubux : çubuk
Çig : çiğ
Çiköfte : çiğköfte

Çimmax : (suda) yüzmek
Çingo : çinko
Çiplax : çıplak
Çocıx : çocuk
Çolıx çocıx : çoluk çocuk
Çox : çok
Çoxlıx : çokluk
Çubux : çubuk
Çuqulata : çikolata
Çut : çift, "tek" in karşıtı
Çutqafa : kafası çiftmiş gibi olan kimse
Çuxur : çukur

-D-

Dabaxana : tabakxane
Dalqawûx : dalkavuk
Dalyarrax : şaklaban (hakaret yollu kullanılır)
Daraba : kepenk
Darti : tartı
Dartmax : tartmak
Daş : taş
Daşax : testis
Daşaxlı : yürekli, cesur (erkek)
Datli : tatlı
Dawar : sığır, büyükbaş hayvan
Daxdaxan : dardağan
De : haydi
Değdirmax : değdirmek
Degeneg : değnek
Deger : değer

- Değil : değil
Değırman : değirmen
Değişim : değişim
Değişix : değişik
Değişixlix : değişiklik
Değişmax : değişmek
Değıştirmax : değıştirmek
Degmax : değmek
Dehwa : 1. dava 2. (argo) sevgili
Delilo : bir folklor oyunu
Deqe / Daqa : dakika
Derman : (argo) esrar
Destere : testere
Desti : testi
Devşorbe : “çorba ağızlı”, “ağız salyalı”, “sersem,
aptal” anlamına gelen hakaret sözcüğü
Dewır : devir
Dewırmax : devirmek
Dewrılmax : devrilmek
Dewrım : devrim
Dewrısı : ertesi
Dewrıx : devrik
Dexil : masa gözü, çekmece, para koymak için
kullanılan çekmece
Dezge : tezgah
Dêmax : 1. demek, söylemek 2. demek, demek
ki, o halde, şu halde
Dêmisen : meğer
Dıngılafıstan : tahterevalli
Dıngılawa : Diyarbakır'daki ünlü bir yüzme
havuzu

Dıqdıqına : ucu ucuna, santimi santimine
-dır, -tır : ek fiilin geniş zamanının tekil 3. şahıs
şekli. Türkçe'deki -dır / -dir; -dur / -dür; -tır / -tir; -
tur / -tür ekine denk düşmektedir. (para-dır: para-
dır, egri-dır: eğri-dir, hoş-tır: hoş-tur, uzgun-dır:
üzgün-dür)

- Dıblıx : bardak altlığı
Ding : çeltik değirmeni
Direk : direkt
Diyisen belki : sanki, sanırsın ki
Dolmiş : dolmuş
Dolxi : dolgu
Domatêz : domates
Donıx : donuk
Doxım : doğum
Doxırmax : doğurmak
Doxi : doğu
Doxmax : doğmak
Doxrıçi : sahici
Doxrıçidan : sahiden
Doxrı : doğru
Doxtor : doktor
Dögecax : dövecek
Dögmax : dövmek
Dögme : dövme
Döguş : dövüş
Döguşmax : dövüşmek
Dugme : düğme
Dugum : düğüm
Dugumlemax : düğümlemek
Dugun : düğün

Dunegın : dün
Duzma \underline{x} : düzmek
Dûwa \underline{x} : duvak
Dûy \underline{x} i : duygu

-E-

Eceba : acaba
Eczaxana : eczane
Eç êtma \underline{x} : (çocuklar dilinde) dövmek, vurmak
Ee : (çocuklar dilinde) kaka
Eferım : aferin, bravo
Efrût : ifrit
Ege : eğe
Eger : 1. eğer, şayet 2. eyer
Egıl : Diyarbakır'ın Eğil ilçesi
Egılma \underline{x} : eğilmek
Egıtma \underline{x} : eğitmek
Egı \underline{x} : eğik
Egma \underline{x} : eğmek
Egrılma \underline{x} : eğrilmek
Egri : eğri
Egri bugri : eğri büğrü
Ehe : eyvah
Ejdad : ecdat
Eksi : aksi
Eksilı \underline{x} : aksilik
Eksoz : egzoz
Elebrûs : alabros
Elelo : hindi
Elewi : alevi

- Eleykimeselam : aleyküm selâm
Elhemdula : elhamdülillah
Elipaşa : Diyarbakır'ın Sur-içi beldesinde bir mahalle
Emce : amca
Emi : amca
Enteb : Gaziantep
Enzele : Diyarbakır'ın Çiftkapı semtinde bulunan bir su kaynağı
Erbana : tef
Erbedaş : Diyarbakır'ın bir mahallesi
Ereb : Arap
Ereba : araba
Erebşêx : Diyarbakır'ın Sur-içi beldesinde bir mahalle
Erımax : erimek
Errık : “vay be!”, “vay anasını!” anlamındaki taac-cüp sözcüğü
Erxani : Diyarbakır'ın Ergani ilçesi
Eşed : şahadet
Eşki : ekşi
Eşkilix : ekşilik
Eşkimax : ekşimek
Eşkitmax : ekşitmek
Eteglıx : eteklik
Evdest : abdest
Evdestxana : abdesthane
Ey : öğrenme ifade eden bir ünlem
Eyıb : ayıp
Eyi : iyi
Eyileşmax : iyileşmek

Eyilıx : iyilik
Eyni : aynı
Eywa : ayva
Eywan : ayvan
Eywax : eyvah
Ezıx : ezik

-Ê-

Ê : birinin konuşmaya başlamasını veya konuş-
maya devam etmesini sağlamak için söylenen sözcük

Êle : öyle
Êlelıxnen : öylelikle
Êlese : öyleyse
Êş : eş
Êşlıx : eşlik
Êtmax : etmek
Êwala : eyvallah

-F-

Fanolye : fanila
Faqulte : fakülte
Faul : favori
Fayız : faiz
Ferman : fermuar
Fêsat : fesatçı, arabozucu
Fêsatlıx : fesatçılık, arabozuculuk

Fırlama : “piç” anlamındaki bu sözcük hakaret
yollu kullanılır (mecazi olarak açığöz, kurnaz,
insanı çabuk kandırabilen kimseler için de kullanılır)

Fış êtrmax : sümürmek
Filketen : firkete
Fit olmax : ödeşmek
Florans : floresan
Fotêr : fötr şapka

-G-

Gawur : gavur
Gedê bajêr : şehir kabadayı
Gegırmax : geçirmek
Gelgelaxın : gelgelelim
Gemig : kemik
Gendisi / Kendisi : kendisi
Gendi / Kendi : kendi
Gendilixinden / Kendilixinden : kendiliğinden
Gendi gendine / Kendi kendine : kendi kendine
Gezmax : 1. gezmek 2. gezinti
Gêc : geç
Gêce : gece
Gêcelix : gecelik
Gêceqondi : gecekodu
Gêçim : geçim
Gêçınmax : geçinmek
Gêçırmax : geçirmek
Gêçış : geçiş
Gêçmax : geçmek
Gênc : genç
Gênci : gerici
Gêri : geri
Gêtrmax : gitmek

Gêttixçe : gittikçe

Gêydırma \underline{x} : giydirmek

Gêyma \underline{x} : giymek

Gêyını \underline{x} : giyinik

Gırmı : yirmi

Gişi : kişi

Gopo : tombul yanaklı

Gögus : göğüs

Göşe : köşe

Göt oxlani : (argo) ibne

Götgöt : (argo) ibne

Götoş : (argo) ibne

-gul : isimlerin sonuna eklenen ("soy, aile" kavramı veren) ek, -gil. (babamgule gêtti: babamgile gitti)

Gundi : cahil, bilgisiz ("köylü" anlamına gelen bu Kürtçe kelime mecazen kullanılmaktadır)

Guneh : günah

Gunehi gelma \underline{x} : (birine) acımak

Gunlı \underline{x} : günlük

Gurgur baba : (çocuklar dilinde) gök gürültüsü

Guwenlı \underline{x} : güvenlik

Guwenma \underline{x} : güvenmek

-H-

Ha : "buyur?", "ne var?", "ne istiyorsun?" anlamına gelen sözcük

Hadê : haydi

Hadır : işte, aha, budur

Hala hala hêy : karşıdakileri sinirlendirmek veya kıskandırmak amacıyla söylenir

- Hama : 1. ama, lâkin 2. hemen
- Hammaki : neredeyse
- Hanê : hani
- Hanqısı : hangisi
- Hanqi : hangi
- Hawanta : avanta
- Hawli / Awli : avlu
- He : evet
- Heb : hap
- Hebçi : hap türü uyuşturucu ilaç bağımlısı olan
- Hebe : tane
- Hemam oxlani : (argo) ibne
- Hemrewat : bir zamanlar Diyarbakır'ın içme suyu ihtiyacını karşılayan Karacadağ eteklerindeki su kaynağı
- Henek : şaka
- Henek êtmax : şaka yapmak
- Henekçi : şakacı
- Henifi : hanefi
- Hepıs : hapis
- Hepısxana : hapisane
- Hepsêtmax : hapsetmek
- Heq : hak
- Heqet : sahi, doğru
- Heqeten : hakikaten, gerçekten, sahiden
- Heqiqi : hakiki
- Heqli : haklı
- Heqsız : haksız
- Hesir : hasır
- Heso : iyi nitelikleri kendinde toplamış olan
- Hesosi : daha iyisi, daha güzeli, daha mükemmeli

Hew hew : havlama sesi, hav hav

Hewız : havuz

Hewlemax : havlamak

Hewş : avlu

Heyf : intikam

Heywan : hayvan

Hêç : hiç

Hênê : Diyarbakır'ın Hani ilçesi

Hêrs : kızgınlık, öfke

Hêrslenmax : kızmak, öfkelenmek

Hoho : usanç belirten bir ünlem

Hokê : 1. (çocuklar dilinde) turist 2. okey oyunu

ve aracı

Holık / Hulle : çoban kulübesi

-I-

Istafila : estağfurullah

Ixlamûr : ihlamur

Ixtiyar : ihtiyar

-İ-

İbrıx : ibrik

İftıxar : iftihar

İlan : yılan

İqna : ikna

İspayi : Diyarbakır'daki ünlü Sipahi çarşısı

İstop : stop, durma

İşıtmax / Dûymax : işitmek, duymak

İşxal : işgal

İxbar : ihbar

İyêh : "şuna bak hele!" anlamındaki sözcük

-K-

Keçel : kel

Keko : kabadayı

Kele : ayol (kadınlar kullanır)

Kelek : ırmaklarda işleyen ve şişirilmiş tulumlar üzerine kurulan bir çeşit sal

Keleşqof : kalaşnikof

Kelleboş : boş kafalı

Kello : kel, başında saç olmayan (erkek)

Kene : (argo) para

Kerxana : genelev

Kesix : kesik

Kewaşe : çürük, adi kimse

Kêf : keyif

Kêf êtmax : keyif sürmek

Kêfçi : ehli keyif, keyif düşkünü

Kêş : esrarkeş

Kırêc : kireç

Kış : tavukları kovalamak için çıkarılan ses

Kıx : küçük çocukların pis, kötü bir şey yemelerini engellemek için söylenen sözcük

Kibebûmbar : bumbar (yemeği)

Kibequdur : bir yemek ismi

Kitlemax : kilitlemek

Kitli : kilitli

Korfistan : rastlantı sonucu, tesadüfen

Kortık : çukur

Köti : kötü

Kötülük : kötülük

Kuçe : sokak

Kuçeçixmaz : çıkmaz sokak

Kul tabaxi : sigara tablası, küllük

Kuleh : külah

Kulxan : külhan

Kunci : susam

Kupeli : Diyarbakır'daki ünlü bir yüzme havuzu

Kursi : kürsü

-L-

Lal : dilsiz

Lalo : dilsiz erkek

-lan / -len : kelimenin sonuna eklenen (Türkçe'deki "ile"ye denk düşen) bağlaç. (babasiylan bereber gëtti: babası ile beraber gitti, demir-len paxır: demir-le bakır)

Lawık : (argo) ibne

Legleg : leylek

Lê : kadınlara seslenmek için kullanılan bir sözcük

-li : isimden sıfat türeten ek. bu ek Türkçe'de -lı / -li / -lu / lü biçimindedir. (dat-li: tat-lı, bilgi-li: bilgi-li, tûtım-li: tutum-lu, kultur-li: kültür-lü)

Licê : Diyarbakır'ın Lice ilçesi

Lıra : Lira

Lo : erkeklere seslenmek için kullanılan bir sözcük

Lökuz : lüks lamba

-M-

Ma : bir soru sözcüğü

Malo : salak, sünepe erkek

Manita : (argo) sevgili

Manxal : mangal

Marol : marul

-max : Türkçe'deki mak/mek eki. (êt-max: etmek, dög-max: dövmek, gul-max: gülmek, vs.)

Maxsûs : mahsus

Meene : muayene

Meenexana : muayenehane

Meftûne : patlıcan, biber, et vb. şeylerden yapılan ve bir kaç çeşidi olan sulu yemek

Mehê / Mehik : (çocuklar dilinde) kuzu

Mehfêtmx : mahvetmek

Mehla Qotika : Diyarbakır'ın Sur-içi beldesinde bir mahalle

Mehle : mahalle

Mehne : bahane

Mehwin / Mehwên : muavin

Merheli : Diyarbakır'ın bir mahallesi

Meşxûl : meşgul

Mêlîgehmet : Diyarbakır'ın Sur-içi beldesinde bir mahalle

Mıqawa : mukavva

Mıqladız : mıknatıs

Mısafır : misafir

Mıx : mih

Morıx : moruk

Musehde : izin

Mutehit : müteahhit
Muvaqat : muvakkat
Muxtar : muhtar

-N-

Nami diger : namı değer
Nehlet : lanet
Nehlet gelsin : lanet olsun, Allah kahretsin
Nerdıwan / Merdıwan : merdiven
Nezere : bir çeşit iskambil oyunu
Nêrde : nerede
Noxıt : nohut
Noxsan : noksan, eksik
Noxta : nokta

-O-

Olıx : oluk
Olın : olgun
Operlo : hoparlör
Orıspi : orospu
Orx : org
Osırıx : osuruk
Osırıx atmax : yellenmek
Osırıxçi : devamlı yellenen kimse
Otırax : oturak
Otırmax : oturmak
Otızbir çekmax : (erkek) masturbasyon yapmak
Otobos : otobüs
Ox : oh

- Oıl : oğul
Oxımaı : okumak
Oxır : okur
Oır : uğur
Oırlamaı : uğurlamak
Oırlı : uğurlu
Oırsız : uğursuz
Oıtmaı : okutmak
Oılan : 1. oğlan 2. (argo) ibne 3. (çocuklar dilinde filmlerde) baş aktör
Oılanbêş : (argo) ibne
Oılanci : (argo) oğlancı, kulampara
Oışamaı : okşamak
Oıweş : “oh olsun”, “canıma değsin” anlamında-ki sözcük
Oyıx : oyuk

-Ö-

- Öbursi : öbürü, diğeri, öteki
Ög : ön (ögi: önü, ögune: önüne, ögunde: önünde, ögunden: önünden)
Öge : üvey
Ögmaı : övmek
Örtmen : (çocuklar dilinde) öğretmen
Övle : öğle
Övleleyin : öğle vakti, öğleyin
Özi : kendi, kendisi
Özi özune : kendi kendine

-P-

Pamboğ / Pamoğ : pamuk

Pantor : pantolon

Pardiso : pardösü

Parkê : parka

Paxır : bakır

Payton : fayton

Pêşın : peşin

Pêştımal : peştımal

Pêxember : peygamber

Pêxas / Pêxwas : (argo) kabadayı

Pırêze : ağız yapma, bilmez görünme işi

Pırêzeci : ağız yapan, bilmez görünen kimse

Pırpırım : semizotu

Pısık : kedi

Pısqılêt : bisiklet

Pısqılêtçi : bisiklet kiraya veren kimse

Pışırma_x : pişirmek

Pışma_x : pişmek

Pışo : (çocuklar dilinde) kedi

Pışt : kediyi kovmak için kullanılır, pist

Pıça_x : bıçak

Pıça_xçi : iyi bıçak kullanan kimse

Pin : kuş (özellikle güvercin) barınağı

Pıslı_x : pislik

Pısqobat : psikopat

Pıyan_xo : piyango

Polês : polis

Pox : bok

Poxçi : (kaba konuşmada) kanalizasyon işinde çalışan kimse

Pozdırma \underline{x} : bozdurmak

Pozılma \underline{x} : bozulmak

Pozinti : bozuntu

Pozı \underline{x} : bozuk

Pozı \underline{x} l \underline{i} x : bozukluk

Pozma \underline{x} : bozmak

Pûşi : poşu

-Q-

Qablama : ikiyüzlü, adi, sahtekar kimse

Qabo \underline{x} : kabuk

Qapan : kantar

Qapora : kaparo

Qara hubur : iri ve tatlı bir çeşit kara dut

Qardaş : erkek kardeş

Qawat : pezevenk

Qawa \underline{x} : kavak

Qawma \underline{x} : kovmak

Qaw \underline{x} a : kavga

Qaxı \underline{x} : kalkık

Qaxma \underline{x} : kalkmak

Qayım : dama oyununun berabere bitmesi

Qay \underline{x} i : kaygı

Qazma / Balta : kaz kafalı kimse

Qazmalı \underline{x} yapma \underline{x} : Kaz kafalılık etmek

Qebra \underline{x} : pezevenk

Qeda : bela, musibet, felaket

Qeder : 1. kadar 2. kader

- Qehwalti : kahvaltı
Qehwe : 1. kahve 2. kahvehane
Qehwexana : kahvehane, kıraathane
Qele : kale
Qerejdağ : Karacadağ
Qerez : inat
Qestel : çeşme
Qeşmer : soytarı, maskara
Qeybêtmağ : kaybetmek
Qeydêtmağ : kaydetmek
Qeysi : kayısı
Qıcığ : birine veya birinin hareketlerine karşı
sinir olma
Qıcığci : hareketleriyle karşısındakileri kızdırıp
sık sık moralini bozan kimse
Qıdığ : gıdıklanma
Qıdığlamağ : gıdıklamak
Qılopılo : dalavere, katakulli, oyun, hile
Qınik : az, biraz, azıcık, küçücük, ufacık
Qırêder : grayder
Qırtik : az, biraz, azıcık, küçücük, ufacık
Qırğ : kırk
Qıti : bir cins hıyar
Qığ : gık
Qocığ : gocuk
Qoltığ : koltuk
Qomsêr : komiser
Qondıra : kundura
Qonışmağ : konuşmak
Qonığ : konuk
Qontapılaq : kontrplak

Qopılmax : kopmak
Qopıx : kopuk
Qorxax : korkak
Qorxıtmax : korkutmaq
Qorxi : korku
Qorxmax : korkmaq
Qoşıcı : koşucu
Qoşi : koşu
Qotık : izmarit
Qotıkçı : izmarit için kimse, izmaritçi
Qoxılı : kokulu
Qoxıtmax : kokutmaq
Qoxi : koku
Qoxmax : kokmaq
Qudumsuz : uğursuz
Qulax : kulak
Qulbe / Qıble : kible
Qulık : delik
Quncık : iç köşe
Qurbehe : kurbağa
Quri : kuru
Quti : qutu
Qûşxana : tencere
Qûyi : kuyu
Qûyırx : kuyruk

-R-

Reben : zavallı

Raqrâq : tahta vb. şeylere vururken çıkan tak sesi

Rûto : sefil, beş parasız, çulsuz, züğürt (erkek)

-S-

Sahan : sana

-san / -sen : Türkçe'deki -sın / -sin / -sun / -sün'e denk düşen, isim ve fiil türünden yüklemelere eklenen tekil 2. şahıs eki. (qalmış-san: kalmış-sın, gelmiş-sen: gelmiş-sin, çocux-san: çocuk-sun, ölmüş-sen: ölmüş-sün)

Sancmax : (akrep, yılan, arı vb.) sokmak

Sarxi : sargı

Sarxi bêzi : sargı bezi

Sator : satır (kesici satır aleti)

Sawci : savcı

Sawox : soğuk

Sax : sağ

Saxlamax : saklamak

Saxlix : sağlık

Saxli : saklı

Saxsi : saksı

Sayxi : saygı

Seet : saat

Seetler olsun : hamamdan çıkanlara veya tıraş olanlara söylenen bir nezaket sözü, "sıhhatler olsun"

Seheb : sahip

Selamûeleykım : selâmünaleyküm

Selexana : kesimevi

Selexanaci : sünepe

Sen sahan : (sen) kendi kendine

Sepmax : serpmek

Sewınmax : sevinmek

Sewmax : sevmek

Sewq : sevk
Sewq êtmax : sevk etmek
Sexte : sahte
Sextekar : sahtekar
Sımaq : sumak
-sın : tekil 3. şahıs emir eki. bu ek Türkçe'de -sın / -sin / -sun / sün biçimindedir. (yax-sın: yak-sın, gêt-sın: git-sin, qoy-sın: koy-sun, sur-sın: sür-sün)
Sıpob : supap
Sıtar : koruma (Allah seni sıtar êtsın: Allah seni korusun)
Sıtl : bakraç
Sıx : sık
Sıxılmax : sıkılmak
Sıxıntı : sıkıntı
Sıxi : sıkı
Sıxi fıxi : sıkı fıkı
Sıxmax : sıkmak
-sız : Türkçe'deki -sız / siz, -suz / süz olumsuzluk eki (isimden olumsuz sıfat türeten ek). (hawa-sız: hava-sız, el-sız: el-siz, sû-sız: su-suz, yuz-sız: yüz-süz)
Sız : siz
Sız size : (siz) kendi kendinize
Sıcax : sıcak
Sılıx : silik
Sıxorta : sigorta
Sofi : sofı
Solıx : 1. soluk, solmuş olan 2. soluk, nefes
Sorxi : sorgu
Sotali yêr : tekin olmayan yer

Soxıştırma_x : sokuşturmak

Soxma_x : sokmak

Soyını_x : soyunuk

Soyı_x : soyulmuş olan

Soy_xın : soygun

Sögma_x : sövmek

Sölema_x : söylemek

Sölen_ti : söylenti

Sönü_x : sönük

Sulehi : sürahi

Suwari : süvari

-ř-

şanpaz : keskin nişancı

şanso : şanlı erkek

şarpa : eşarp

şaşo : şaşı erkek

şawqa : şapka

şehire / şehre : şehriye

şebşebok : “yarasa” anlamına gelen bu (Kürtçe)
sözcük hakaret amacıyla kullanılır

řeřbêř : “şaşı” anlamındaki hakaret sözcüğü

řê : şey

řê_x : şeyh

řê_xzade : şehzade

řofêr : şoför

řofêrlı_x : şoförlük

çorba : çorba

şorık : salya

şuşe : şişe

-T-

Takêş : tek eşli, bir eşi olmayan

Taqladolabi : dönmedolap

Tawox : tavuk

Taxılmax : takılmak

Taxıntı : takıntı

Taxım : takım

Taxma : takma

Taxmax : takmak

Taxsi : taksi

Taxt : 1. taht 2. eskiden sıcak yaz akşamlarında toprak damlara konulup etrafı "sıtara" denilen örtüyle çevrildikten sonra üzerinde yatılan, anne-baba ile küçük yaştaki çocuklarının da sığabileceği büyüklükte tahtadan yapılmış yatak

Taxta : tahta

Tay : denk

Tekeleg : tekerlek

Teklamba : bir gözü kör olan kimseler için hakaret yollu söylenir

Tekmeg : tekme

Telik : terlik

Tene : tane

Tepık : tekme

Teqawit : tekaüt

Terawih : teravi

Teşqele : şamata, curcuna, problem

Teşt : leğen

Teze : taze

Tezelemax : tazelemek, yenilemek

Têl : tel
Têlxraf : telgraf
Têlsız : telsiz
Têz : tez
Têze : teyze
Tıfû : tuh!
Tılili : zılgıt
Tırşık : türlü (vb. sulu yemekler)
Tırşıkçı : yaltakçı, yağcı, pohpohçu
Tısbeh : tespih
Tıxama \underline{x} : tıkamak
Tıyare : uçak
Tikış : dikiş
Tikma \underline{x} : dikmek
Tiktırma \underline{x} : diktirmek
Topı \underline{x} : topuk
Tor : ağ
Tox : tok
Toxanma \underline{x} : dokunmak, ilişmek
Toxam : tohum
Toxlı \underline{x} : tokluk
Toxli : toklu
Toy : düğün
Töbe : tövbe
Töbe ıstafila : tövbe estağfurullah
Tökulma \underline{x} : dökülmek
Tökü \underline{x} : dökük
Tökma \underline{x} : dökme
Trên xetti : tren yolu hattı, demir yolu hattı
Tuken : dükkân
Tulu \underline{x} : tulum, tuluk

Turli : türlü
Turşi : turşu
Tûman : don, kilot
Tûtıxlama \underline{x} : tutuklamak
Tûtıxli : tutuklu
Tûtıya : çinko

-U-

Ufurma \underline{x} : üfürmek
Uhu : öhö
Usteli \underline{x} : üstelik
Uşuma \underline{x} : üşüme \underline{k}
Uti : ütü
Utilema \underline{x} : ütöleme \underline{k}

-Û-

Û : ve (“ve” bağlacı Diyarbakır Türkçesinde hiç kullanılmaz, bunun yerine Kürtçe “û” bağlacı kullanılır)

Ûçırım : uçurum
Ûçırma \underline{x} : 1. uçurmak 2. çalmak, aşırma \underline{k}
Ûfa \underline{x} : ufak
Ûla : hey, behey, ulan
Ûrdımdüymaz : vurdumduymaz
Ûrılma \underline{x} : vurulma \underline{k}
Ûrma \underline{x} : vurma \underline{k}
Ûşa \underline{x} : 1. uşak 2. çocuk
Ûxrama \underline{x} : uğrama \underline{k}
Ûyxi : uyku

Ûzax : uzak

Ûzin : uzun

-V-

Vêregen : ibne

Vêrmax : vermek

Vıdvidok : geveze

Vır vır : dır dır

-W-

Wa : “sahi mi?”, “doğru mu söylüyorsun?”, “ya öyle mi?” anlamındaki taaccüp sözcüğü

Walla : vallahi

Waqıt : vakit

Wax : vah

Waxt : vakit

Way : vay

Wazgêçmax : vazgeçmek

Weh weh : sığırları kovmak için kullanılan sözcük

Wehûw : bir taaccüp sözcüğü

Wereqe : varaka

Wey : vay

Wê : bir taaccüp sözcüğü

Wış kele : kadınların kullandığı bir taaccüp sözcüğü

-X-

Xaç : haç

Xalıs : halıs

Xali : halı

Xam : ham

Xamûr : hamur

Xan : han

Xançepek : Diyarbakır'ın Sur-içi beldesinde bir mahalle

Xanım : hanım

Xar : misket

Xaraj : garaj

Xaranti : garanti

Xardiyan : gardiyan

Xarman : harman

Xarxara : gargara

Xas : has

Xaşlamağ : haşlamak

Xaşxaş : haşhaş

Xata : hata

Xatır : hatır

Xatûn : hatun

Xatûn Qesteli : Diyarbakır'ın Mardinkapı semtinde, mezarlık civarında bulunan tarihi bir çeşme

Xawli : havlu

Xax : el, yabancı

Xaye : gaye

Xayın : hain

Xaz : gaz

Xazoz : gazoz
Xazte : gazete
Xeber : haber
Xeberdar : haberdar
Xedeme : hademe
Xefif : hafif
Xelfe : kalfa
Xelife : halife
Xençer : hançer
Xerc : harç
Xercema**x** : harcamak
Xercl**x** : harçlık
Xerib : garip
Xeriban : gariban
Xesis : hasis
Xeste : hasta
Xestelenma**x** : hastalanmak
Xestel**x** : hastalık
Xestexana : hastane
Xestexanal**x** : hastanelik
Xet : hat
Xetmêtma**x** : hatmetmek
Xezeb : gazap
Xezone : hazine
Xêr : hayır, sevap
Xêrli : hayırlı
Xêrola : hayrola?
Xêrsız : hayırsız
Xêvo : enayi
Xı**cır xı**cır : gıcır gıcır
Xıj**ırtı** : gıcır

Xıjıj : gıcırtı, gıcırdama
Xımbıl : hımbıl
Xınc : hınc
Xıncır : hıncır
Xıraba : yıkık, harabe
Xıram : gram
Xırdawat : hırdavat
Xıristiyan : hıristiyan
Xırnik : sümük
Xırpo : adi herif, hırbo
Xırtlax : gırtlak
Xırxır : gırgır
Xırxız : hırsız
Xısım : hısım
Xışırdamağ : hışırdamak
Xışırtı : hışırtı
Xıyab : gıyap
Xıyar : hıyar
Xız : hız
Xızır : hızır
Xızli : hızlı
Xızma : hızma
Xızmet : hizmet
Xoca : hoca
Xol : gol
Xonca : gonca
Xor : hor
Xorlamağ : horlamak
Xoroz : horoz
Xortım : hortum
Xoş : hoş

Xoşaf : hoşaf
Xoşbêş : sohbet
Xoşlıxnan : iyilikle, güzellikle
Xowarda : hovarda
Xrês : gres
Xurbet : gurbet
Xurda : hurda
Xurdaxaş : hurdahaş
Xurma : hurma
Xurûb : grup
Xurxur : horlama, horultu
Xurxur : karın gurultusu
Xuşxuş : hışıldama, hışirtı
Xûgi : haraç

-Y-

Yalanız : yalnız
Yalawuz : yalnız
Yanê : yani
Yarraş : penis
Yarxi : yargı
Yaw : yahu, hey, behey, be
Yawaş : yavaş
Yawaşçana : yavaş bir şekilde, usulcacık
Yawri : yavru
Yawûşax : “bit yavrusu, sirke” anlamındaki bu
sözcük hakaret yollu söylenir
Yaxa : 1. yaka 2. yakı
Yaxacax : yakacak
Yaxalamax : yakalamak

- Yaxın : yakın
Yaxımağ : yakmak
Yaxımağ : yağmak
Yaxut : yahut
Yazıxi gelmağ : acımak
Yêdirmağ : yedirmek
Yêgen : yeğen
Yêm : yem
Yêmağ : yemek (yemek)
Yêmeg : yemek
Yêmin : yemin
Yêndirmağ : indirmek
Yengi : yeni (bu sözcük eskisi gibi kullanılmıyor,
bunun yerine “yêni” sözcüğü yerleşmiş durumda)
Yênix : 1. inik 2. yenik, mağlup
Yênmağ : 1. inmek 2. yenmek, mağlup etmek
Yêr : yer
Yêtım : yetim
Yêtımxana : yetimhane
Yêtişmağ : yetişmek
Yêtiştirmağ : yetiştirmek
Yêtmağ : yetmek
Yıxamağ : yıkamak
Yıxıcı : yıkıcı
Yıxılmağ : yıkılmak
Yıxım : yıkım
Yıxıntı : yıkıntı
Yıxix : yıkık
Yıxmağ : yıkmak
Yıxmağ : yağmak
Yolci : yolcu

Yollıx : yolluk
Yomsız : uğursuz
Yorılma^x : yorulmak
Yor^xın : yorgun
Yox : hayır, yok
Yox lo : “yok be!”, “sahi mi?” anlamındaki söz
Yo^xın : yoğun
Yo^xırma^x : yoğurmak
Yo^xırt : yoğurt
Yoxlama^x : yoklamak
Yoxlı^x : yokluk
Yömye : yövmiye
Yuxari : yukarı
Yuxi : Uyku
Yû : yuh

-Z-

Zar : zahir
Zatan : zaten
Zaturye : zatürre
Zava : damat
Zebeleh : iri yarı, güçlü kuvvetli kimse
Zehif : zayıf
Zıbil : 1. çöp yığını 2. pis, adi kimse
Zırto : eşek herif, kaba ve görgüsüz herif
Zitige qaxma^x : çifte atmak
Zitik : at, eşek, katır gibi hayvanların çiftesi
Zitik atma^x : çifte atmak

III. BÖLÜM
TABİRLER

-A-

Ala sahan! : “Hoppala!” “Buyur bakalım!”

Allah’a heq rewadır? : “Haksızlığın böylesini Allah da kabul etmez.”

Allah’ın ataşı : Haşarı, yaramaz çocuklar için söylenir.

Allah’ını şaşırma_x : Pusulasını şaşırmaq.

Ardan vëren war? : “Niye bu kadar acele ediyorsun? Acele etmeni gerektirecek bir neden yok.”

Ardına vërma_x : 1. Kovalamak 2. (Argo) Ters yönden cinsel ilişkide bulunmak.

Atma Receb : “Amma da atıyorsun ha!” “Böyle yalan olmaz!”

Awêl awêl baxırma_x : Aptal aptal bakmaq.

Ayaxına eyi olma_x : Çaktırmadan ortalıktan yok olmak, “toz olmak.”

-B-

Baban rehmet Terzi Ehmet : “İşin özü aynen öyle dediğin gibidir.” “Tam üstüne bastın.”

Bahan derttir? : “Bana hiç de dert değil!” “Umurumda bile değil!” “Umurumdaydı sanki!”

Barma_xını her delige so_xma_x : Her işe burnunu sokmak.

Başı göti : Hepsi hepsi, topu topu.

Baxtına duşma_x : Ocağına düşmek.

Bayrama ne giyecaşsan? : “Elindeki bütün kozlar bitti, ya şimdi ne halt edeceksin?”

Berdan berdan olmaş : Kimin ne yaptığının belli olmadığı, kimsenin kimseden haberinin olmadığı, karmakarışık bir durum meydana gelmek.

Bize yox içine poş : “Bize faydası dokunmayan, bizim olmayan şey olmaz olsun.”

Bi erkekte bû qeder şans! : “Böyle müthiş şans görülmemiş şey!”

-Ç-

Çaydan geçerken göt göte degmaş : (Alay yollu) İki kişi arasındaki çok uzak, muğlak ya da ne idüğü belirsiz akrabalığı anlatır.

Çem û çem : Tümden, hiç geri gelmemecesine.

Çoxlış poşlıştır : (Bir iş yapılırken) Çokluk (insan çokluğu) yarar değil zarar getirir.

-D-

Dezgeye gelmaş : Üçkâğıda gelmek.

Dezgeye getirmaş : Üçkâğıda getirmek.

Dıms û bekmez farqêtmez : Ha Kürtçe dıms (pekmez), ha Türkçe pekmez, ikisi de birdir, ikisi de aynı kapıya çıkar.

Diyisen belki bûrni cıxcıxadır (yanmi) : Yüzsüz, utanmaz, sıkılmaz kimseler için söylenir.

Diyisen belki ewliya tornidır : Çok şanslı kimseler için söylenir.

Diyisen belki qazma kurek sallı qolı yorlı : Bir

kazancın hiç yorulmadan elde edildiğini anlatır.

Diyisen belki qıtlıxtan çıxmış : Kıtlıktan çıkmış gibi (yemek), hiç yememiş ya da doymayacakmış gibi (yemek).

Domızdan ne qoparsan kardır : Sevilmeyen ya da cimri birinden bir şey alınırken söylenir.

Dûman olmax : Toz olmak (bakınız "Ayaxına eyi olmax")

-E-

Ekmegine mehni olmax : Ekmeğiyle oynamak, işinden veya kazancından etmek.

Ekmek yoxtır yêmaxa, atlan gider sıçmaxa : Yoksul olduğu halde, zenginler gibi yaşamaya çalışan kimse için alay yollu söylenir.

Eko'nun pici : (Mecazi olarak) Yetim, sahipsiz, zavallı kimse.

Erkeklixine pox surmemax : Erkekliğine toz kondurmamak.

Eşedini getirmax : şahadet getirmek, kelime-i şahadet denen Arapça sözü söylemek.

Evi eywan olmax : Mahvolmak, perişan olmak.

Ewliya şansi : Büyük şans, müthiş şans.

-F-

Felek olsa elimden qurtulamaz : "Benden kaçmaz."

Fırcıya söle ekmek çıxarmasın : "Bu kadar şans normaldir, şansın bu kadarı herkeste olur."

-G-

Göt qorxısi : Can korkusu.

Göti pıt pıt atma \underline{x} : Çok korkmak, ödü kopmak.

Göti vit vit êtma \underline{x} : Çok korkmak, ödü kopmak.

Götunde qaç qıl oldı \underline{x} ını bılma \underline{x} : Ne mal olduğunu bilmek.

Götunun qorxısından : Canının korkusundan.

Gunduz naxıra axşam axıra : İşsiz güçsüz, boşta gezen kimseler için söylenir.

Guwendı \underline{x} ımız bi babamızdır, o da her gêce anamızı ...! : “Bu zamanda kimseye güven olmaz, bu devirde insan babasına bile güvenmemeli.”

-H-

Hadê da \underline{x} lara! : “Bu fırsatı kaçırdın, yeni bir fırsat aramaya koyul.”

Halla halla : “Ne garip, ne olacak şimdi?” “Allah Allah!”

Hamma hamma : Hemen hemen, neredeyse.

Hanqı daş büyükse gêt qafan ona ûr : Bir fırsatı kaçıran ya da başarısızlığa uğrayıp üzülen kimseler için alay yollu söylenir.

Hebeş qaçma \underline{x} : Yakışmamak, yaraşmamak, uygun olmamak.

Herkese lolo bize de mi lolo? : “Bizi kandırabileceğini mi sanıyorsun?”

-İ-

İmani başından gêtmax : Çok kızmak, ifrit olmak.

İnat ta bi mûrattır : İnadı anlatan bir deyim.

Îsot olmax : Çok kızmak, çok öfkelenmek.

İş qırıx dezge pozıx : İşlerin yolunda gitmediğini, işlerin kesat gittiğini anlatır.

-K-

Kêf senin köy Eli Axa'nın : "Keyfin bilir, nasıl istersen."

Kêfimin kehyaşisan? : "Senin bana karışmaya hiç mi hiç hakkın yoktur."

Kimin tawoxına kış dêdıx : "Kimin tavuğunu ürküttük, kime ne zararımız dokundu."

-L-

Leyla olmax : Tam sarhoş olmak, zom olmak.

-M-

Mala mınê Erzincan! : (Alay yollu) "Vah vah!" "Yazık oldu!"

Mal gibi adam : Salak, sünepe kimse.

Maqaraya sarmax : Bir kimseyle alay etmek.

Merkez banqasında hile olur (olsa bile), (falankeste) hile olmaz : Dürüst, hilesi hurdası olmayan güvenilir kimseler için söylenir.

Mînetin dağ başına : “Senden gelecek olan iyilik olmaz olsun .”

Mide degil cehdedir : Aşırı iştahlı kimseler için söylenir.

-N-

Namûs olmuş baxdenûs : Utanma, namus gibi niteliklerini yitirmiş kimseler için söylenir.

Nehlet şeytana gelsin : “Allah kahretsin!” “Lanet olsun!”

Nehne yapmağ : Bildiği bir şeyi bilmez görünmek.

-O-

Onın bûnın çocıxi : Piç (hakaret yollu kullanılır.)

Onun ne mal oldıxını sen gel bahan sor : “Onun ne mal olduğunu benden daha iyi kimse bilemez.”

(Sen gêt) Oni benim kor neneme anlat : “Onu benim külahıma anlat.”

Ot gelmiş ot gidecağ : Cahil kimseler için söylenir.

-Ö-

Ödi bêş atmağ : Çok korkmak, ödü kopmak.

Ökuzun trêne baxtıxi gibi baxmağ : Aptalca, hiç bir şey anlamadan bakmak.

Ölme eşegım yaz gelsin : Umutsuz, boşuboşuna bir bekleyişi anlatmak için kullanılır.

-P-

Pırêze yapma \underline{x} : Ağız yapmak, bilmez görünmek.

Pırpırım toxımı gibi ço \underline{x} alma \underline{x} : Mantar gibi yerden bitmek.

Poxi meydana çı \underline{x} ma \underline{x} : Bozuk, kötü, kirli yanı veya foyası meydana çıkmak.

Poxi po \underline{x} ına : Boş yere, yok yere, pisi pisine.

Polım yapma \underline{x} : Sözü, konuyu veya gündemi sap-tırmak.

-Q-

Qafasi eyi olma \underline{x} : Sarhoş olmak.

Qafasi odın gibidir : Geç veya güç anlayan, kalın kafalı kimseler için söylenir.

Qafasi Ūli Cami tuwaleti gibi çalı \underline{s} ma \underline{x} : (Espri yollu) Kafası pek çok çalı \underline{s} mak.

Qafasi xo \underline{s} olma \underline{x} : Sarhoş olmak.

Qasaba mınnet êdeca \underline{x} ıma s... etimi yiyerem : “Bana gerekli olan şeyin sahibine muhtaç kalacağıma, o şeyden mahrum kalmayı yeğlerim.”

Qeda bela Hesên A \underline{x} a : “Başa gelen çekilir.”

Qelbine damlama \underline{x} : Bir şeyin olacağını önceden hissetmek, tahmin etmek, içine doğmak.

Qelbi qalma \underline{x} : gücenmek.

Qıblesını şaşırma \underline{x} : Pusulasını şaşırarak.

Qı \underline{c} ı \underline{x} al! : Birini kışkırtmak veya kızdırmak için söylenir.

Qı \underline{c} ı \underline{x} alma \underline{x} : Birine veya birinin söz ve hareketlerine karşı sinir olmak.

Qıcık olma (birine bışê) : İnat olmak (birine bir şey), iş inada binmek. (Bahan qıcık oldi: bana inat oldu, iş inada bindi.)

Qıcık vërma : Birini söz veya hareketleriyle sinirlendirmek, moralini bozmak.

Qıcıxtan patlama : Birine veya birinin söz ve hareketlerine karşı aşırı sinir olmak.

Qoltıxına vërma : Yağ çekmek, yaltaklanmak.

Qorxi başa beladır : Korku, bazen insana hiç de istemediği şeyler yaptırabilir.

Qula arxasi êtma : İşleri umursamamak, savsaklamak.

Qurban heyran ki... : “Umurumdaydı sanki!”
“Ne halin varsa gör!”

-R-

Rehetlıx götune batma : Sahip olduğu iyi imkânların kıymetini bilmemek.

Ruh gibi : Soğuk, antipatik kimseler için söylenir.

Ruhi gibi bilma : Çok iyi bilmek, adı gibi bilmek.

-S-

Sen qax balıxa gêt : “Sende bu müthiş şans varken git de daha büyük yerlerde şansını dene.”

Sapına qeder : Bir kimsenin sahip olduğu bir niteliğin, durumun her yönüyle tam, üstün, yeterli, mükemmel olduğunu anlatır.

Sende beluhe war : “Çok şanslısın, sende müthiş şans var.”

Seni gören heci oli : (Sitem yollu) “Hiç ortalıkta görünmüyorsun.” “Yüzünü gören cennetlik olur.”

Sesi götünden çıxma \underline{x} : Konuştuğunda, sesi anlaşılmayacak kadar kısık çıkanlar için kullanılır.

S..inden saymama \underline{x} : (Birine) Hiç değer vermemek, hiç bir şeyden saymamak.

Sözi qoz anlama \underline{x} : Söylenen şeyi çok yanlış anlamak, “kazı koz anlamak.”

Sûratını (yuzuni) eşkitma \underline{x} : Beğenilmeyen bir durum karşısında kaşlarını çatıp yüzüne somurtkan bir anlam vermek, surat asmak.

-Ş-

Şafa \underline{x} atma \underline{x} (birinde) : Korkmak.

Şefaquzi olma \underline{x} : Sersemleşip ne yapacağını bilemez bir hale gelmek. (şefaquzi, Kürtçe bir sözcük olup “tavukkarası hastalığı” anlamına gelmektedir.)

-T-

Tırığı çıxarma \underline{x} : Pestilini çıkarmak.

Tırığı gêtmiş vırığı qalmış : Ahı gitmiş vahı kalmış.

Torına duşma \underline{x} : Tuzağına düşmek.

Tox yêma \underline{x} : Eline geçen imkânı, önüne gelen fırsatı tepmek.

-Û-

Ûyız olma_x : Kuşkulanmak.

-V-

Vêr qoltu_xına sıç gorına : Yağ çekip yaltaklanarak insanları kullanmayı ifade eder.

-W-

War mi êle bêş quruşa belaş çiköfte : “Yağma yok!” “Öyle yapamazsın, öyle şey olmaz!”

Wax wax cêbım çıxaydi! : (Alay yollu) “Vah vah, yazık oldu!”

-X-

Xerc bitti emele paydos : “Artık herkes dağılsın, herkes evine, işine gitsin.” “Evli evine köylü köyüne.”

Xestelı_x olma_x : (Bir şey birinde) Tutku veya huy haline gelmek. (qûmar, Îso'da olmuş xestelı_x.)

Xış êtma_x : Ezmek, haşat etmek, şişlemek.

Xoşafına gêtma_x : (Alay yollu) Hoşuna gitmek.

-Y-

Ya atar ya batar : “Ya herrü ya merrü.”

Yampırı yampırı : Yengeç misali, yanlamasına (yürüme).

Yaşamayan çocuxın poxından bellidir : “Bu işin olmayacağı, olumsuzlukla sonuçlanacağı şimdiden bellidir.”

Yorxansız yatar oxlansız yatmaz : Oğlancıları anlatan bir deyim.

Yuz vêrisen zitıge qaxi : (Birine) “Yüz verdikçe daha da şımarıyor.”

-Z-

Zılût êtmax : Beş parasız bırakmak.

Zûla êtmax : Saklamak, gizlemek.

IV. BÖLÜM

MELMEKETTEN

ÊLESINE

YANSIMALAR

-I-

Kor Welo'nın qehwesinde arqadaşlarla otirmiş xoşbêş êdidix. Yandaki masada da Pisqobat Edo'ylan Xorozci Salo otirmiş qonışidilar. Şêxo bahan döndi:

-Bû Pisqobat Edo degil?

-He, dêdim, odır.

Zıko:

-Bi gun bû pisqobati Şêx Meheme Duzluxine götorecaşsan û sonra da yêre yatırıp şeyini kese-caşsan ki öbur pisluxlere ibret olsun.

Yêtım Eko:

-He walla, eynen êle yapacaşsan ki içlerine qorxi duşsun.

Bedo:

-Dûydız, Berber Sefo'ya piyanxodan iki milyar çıxmış.

Şêxo:

-Ne yapax, bize yox içine pox!

Zıko:

-Gêçen sene de ona totodan para ûrmışti.

Qaso:

-Onda ewliya şansi war, qûş gidi geli onun daşına degil!

O esnada Marqaci Şiqo çay serwisi yapidi. Qonışılanlari meraq êdince, dayanamayıp sordi:

–Ne olmuş ne olmuuış?

Zıko:

–İt osırmış bûrnan dolmuş!

Marqacı şiqo:

–Wêê... şebşeboka bax hele!

Tam da o sırada Pişqobat Edo'ylan Xorozci Salo birbirlerine girdiler. Mıllət de bûnlari ayırmaxa qaxtı.

Pişqobat Edo:

–Zıbloya bax hele... yuz vêrisen zitige qaxı!

Xorozci Salo:

–Oxlım seni xış êtmezsem eger bahən da Salo dêmesınler!

Neyse, mıllət bûnlari ayırıp sakınleştirdıxten sonra bız gene xořbêřimize dewam êttıx.

Topal Zıbo:

–Xeberız oldi... Cigerci Evdo'nın qızı Emo, Terzi Qıto'ylan İstanbûl'a qaçmış.

Zıko:

–Yox loo... heqet?

Topal Zıbo:

–Anam sôledi. Ayricana, Cigerci Evdo dêmiř ikısını de gebertecaıam.

Qaso:

–Gêtsın qıçına qına yaxsın!

řêxo:

–Cigerci Evdo Erkekliııne de pox surmi ha!

Ben arqadaşlardan xatır isteyıp dışari çıxtım. Yolda Datlıcı Cıno'ya rastladım. Beni görunce çoıx sewındi:

–Çoxtıandır görünmisen abê, seni gören hecı oli! Nasılsan abêm eyisen?

–Sa^xolasan Cino, eyiyem. Ya sen nasılsan? İ^şın nasıl gidi?

–Ben de Eyyiem abê, sa^xolasan. İ^şıme gelince, o qeder eyi degıl, hamma ki idare êdiyem işte.

Bereber Xançepek’e do^xri yurimaxa başladı^x. Tam da Xançepek’e geldi^x ki, Datlıcı Cino, manitasi için yapmış oldı^xi bi turki wardi, oni sölema^xa başladı:

–“Başımda qara pûşi
Olmuşam gêce qûşi
Xançepek’ten gêtı^xçe
Zeko’m aqlıma duşı...”

O sırada Baqqal Hemdo gelip mûzırca bi şekilde Datlıcı Cino’ya taxılma^xa başladı:

–Osırı^xtan teyyare selam söle o yare!

Datlıcı Cino:

–Ûla kundır oxlı kundır sahan ne olmuş bêle hıı?

Baqqal Hemdo:

–Hêç yawrım, ben bahan qonışiyam işte, qonış-
ma^x ta mi yasax oldi?

Datlıcı Cino:

–Zırtoya walla billa!

Ben dayanamayıp araya girdim:

–Ûla Hemdo ma ûtanmisan Cino’ya taxılisan bêle? Hadê gêt işên, hadê!

Baqqal Hemdo sırta sırta tukenine gêtı. Benlen Cino da yolımıza devam êttı^x. On deqe sonra Cino’dan xatır isteyıp Afat Selo’nın qehwesine gêt-tım. Selo beni görünce yanıma geldi:

–Ne ecêb... walla eyıp sahan lo, ma insan arada bi arayıp ta hal xatır sormaz?

–He walla heqqın war, hama sen de hêç arayıp sormisan.

–Walla qehweyi bıraxıp ta bi yêre gidemiyem.

–Niye qardaşın Ūso yox? Ma hêç sahan yardım êtmi?

–Sıktır êt oni! Qasaba mınnet êdecaxıma s... etını yiyerem! Onın mınneti dax başına!

Qehweci Selo'ylan biraz xoşbêş êdıp bi qaç tene de çay içtıxten sonra qaxtım gêttım. Yolda Heci Tırşo'ya rastladım. Bi dûwarın ögunde awûc açmış dilenidi. İki gözi kor, saçları bembeyaz olmış haliylan çox acıxli bi manzara arzêdidi. Yanına yaqlaştım:

–Heci emi!

Beni sesımden tanıdı:

–Ha Mıçê sensen oxlım?

–He Heci emi benem. Nasılsan, eyisen?

–Saxolasan oxlım, Allah razi olsun. Ya sen nasılsan?

–Ellerından öpmişem Heci emi, ben de eyiyem, çox saxolasan.

Cêbımden biraz para çıkarıp awûcına bıraxtım, êle çox kêfi geldi ki, hêç sormayın gêtsın!..

Heci Tırşo daha bi qaç sene öncesine qeder de gözleri saxlam bi adamdi. O zamanlar baqqallıx yapıdı. Bi sebeh qarısını ûyxidan ûyandırıp diyi; “Qari, bû gêce bi ruya gördüm. Ruyamda, zebeleh gibi bi adam göründi û sonra da domal dêdi bahan! Qorxidan domaldım. Bi de baxtın qıçıma bi xortım soxıp uflemağa başladı. Beni êle bi şişirdi ki, en sonunda patlayıp paramparça oldım. Ondan sonra da ûyandım.” Qari diyi, “Herıf walla ben senin

anlattığın bû ruyadan hêç bi pox anlamadım. Hama ben senin yêrında olsam qaxar Şêx Topê'ye gider, ona ruyami anlatıram. O, keramet sehbi û her şeyi bilen buyuk bi zattır. O sahan bi yol gösterır.” Heci Tırşo qarisının sözünü dinleyıp Şêx Topê'nın yanına gidi, görduxi ruyayı anlatı. Şêx diyi, “Walla benim bû ruyadan çıxardığım sonıç aha şûdır; senin ögunde iki tene yol war, ya alti ay içinde Hec'e gidecağ û bêlelıxlen gunehlerinden qurtulacağsan, ya da ruyada sahan görünen o zebeleh gibi adam, ruyada sahan yaptığın eynisini gêrçek hayatında sahan tatbiq êdecağ.” Şêx Topê'nın anlattıklarından sonra Heci Tırşo'nın götune êle bi qorxi duşu ki, şefaquzi olup qiblesini şaşırı. Bi hefte boyunca duşunu û daha sonra tukeni qarisına teslim êdıp Hec'e gidi. O, Hec'de oldıxi sırada, qarisi bi gun tukende otırmış işine baxarken, birdenbire tukeni aydınlatmaxta qûllandıxi tup patlı. Qari da, tuken de patlamadan dolayı hawaya ûçi. Qari öli, tukenden de gêriye kuller qalı.

Heci Tırşo, hawaya ûçmiş olan tukenden û qarisının ölümünden xebersiz Hec farizasını yêrine getirıp gêri dönerken, melmekete warmaxa bi gun qala axşam namazını qılı, tam qafasını secdeye ûri ki, her iki gözune de qara sûlar yêni, kor oli. Arqadaşları oni alıp melmekete, evine götüriler. Tukenin hawaya ûçtığını û qarisının da o patlamada öldüğünü gendisine söliler. Heci Tırşo bûnlari dūyınca çox uzuli. Onın uzuldıxi qarisi degil aslında, onın uzuldıxi tukendir. Çunki bêş parasız qalmıştır artıx. Sonra derin derin düşünmaxa başlı. Gendi gendine

diyi; “Bû, Allah’ın bahan vêrmiş oldıxi bi cezadır. Çunki ben daha turşi sattıxım zamanlardan bû yanî heram yêdım hep. Teraziylen oynadım. Pozıx mal soxiştirdım mıllete. Muşterinin borcını iki qat yazdım deftere. Her turli hile xurda yaptım. Qarıma gelince; o da benim xeberim olmadan, iradem dışın-da Penêrci Eşo, Tenekeci Mıho, Erebaçi Silo û daha bi çox it qopıxlan yatti, beni aldatti. Ben olanları öğrendıxten sonra gendımı saflıxa ûrıp wijdanımdan qurtulmağa çalışıdım. Dêmax ki, bêlelıxlen Hec’e gêtmaxlan qıçıma girecax olan xortımı qarımın qıçına hawale êtmış oldım. Hama yaptıxlarımdan dolayı da gözlerımden oldım. Bûna da şukur!”

-II-

Enzele'nın orda Şarapçi Qedo'ya rastladım. Hem şarab içidi û hem de turki sölidı:

–"Ben bi xızan berdûşam

İçmişem xoş olmuşam

Keçê senın derdından

Qıblemi şaşırılmışam..."

Beni görünce kêfi geldi:

–Wayyy... abêm benim nêrdeserı bêle? Walla gendın özletisen ha!

–Ûla Qedo sen daha ölmedın?

–Ben qolay qolay ölmem abêm. Hammaa... öldurse öldurse dehşam Heno beni öldürür, ki, o da aşqından ha!..

–Yaw ma heqeten de sen doqız canliymişsan. Diyidiler Qedo içmiş içmiş, qafayı eyi êtmış û sonra da Evlibeden'e çıxıp, ordan aşaxı atmış gendını û hêç bışê de olmamış.

–Yox abêm êle degıl. Bax ben sahan meselenın doxrısını anlatım. Bi axşam Evlibeden'e çıxıp otların uzerine otırdım û şarabımı içmağa başladım. şarabım tam da bitmişti ki, Kêş Mıho'ylan bi arqadaşı yanına geldiler, musehde isteyıp oturdılar. Kêş Mıho zûlasından esrar çıxarıp sarmağa başladı.

Sardıxlardan bi tenesini arqadaşına vêrdi. Bi tene de bahan teklif êtti. Ben de şeytana ûyip aldım, ki zatan şarabım bitmiş û qafam da tam eyi olmamişti. Uçumuz başladıx esrar çekmaşa. Çek babam çek! Ben leyla olmişam. Hem şarab û hem de esrar beni êle bi waziyete soxmış ki, hêç bışênın farqında degilem. Farqında dagilem diyiyem, çunki, iki tene zebeleh gibi bekçi aniden yanımızda peyda oldılar. Dêdiler, “Kimse yêrinden teprenmesın, yoxsa fena yaparıx ha!” Sonra bızı ayaxı qaldırdılar û bedenden aşaxı yêndırmaş için yurutmaşa başladılar. Tabi ben ayaxta miyam yoxsa hawada miyam walla farqında degilem! Çunki bende ne el-ayax qalmış û ne de aqıl. Daş basamaşlara ayaxımı attıxım gibi aşaxı ûçtım. Hem ûçiyam û hem de ûçmaş xoşafıma gidil! Bereket vêrsın ki, duştuşım yêr, otlarlan doli bataşlıx bi yêrdi. Duşmaşımın bereber az buçuş aqlım da başıma gelır gibi oldi. Walla o az buçuş aqlımın êle bi qoşmaşa başladım ki, bi de baxtım Mardinşapı Mezarlışının tam ortasındaşam.

–Êê... sonra ne oldi lo?

–Bi de baxtım mezarlışın bekçisi yanımda peyda oldi. Bahan dêdi, “Bû gêce yarısı bû qaranlıxta ne arisan?” Dêdim, “öge nenemın mezarını ziyarete geldım!” Neyse, daha sonra döndüm gêtım Fırinci Eto'nın xırabasına. O gêce orda yattım. Öbursi gun qaxtım, aqlım da tamamen başıma gelmişti. Gêce başıma gelenleri duşununce, way ûla dêdim, esrari icad êdenın anasını arwadını..! Yêmın êttım, bi daha esrar içersem anam arwadım olsun diye! Yox abêm, qurban olım şaraba.

–Sız bi ara Zoro’ylan bereber Ūrfaqapı’da dezge qûrmiş, cigercilix yapıdız. O iş ne oldi?

–Hêç sorma gêtın! Şımdı bız orda ciger satıp eyi de yolımızı bûlidıx. Her şê çox eyi gididi. Ben zûlamdaki şarabi içmeden rehet êdemidım. Hep içidım. Ortaxım Zoro’ysa benden xebersız, ekmeğlerin en alt kısmına esrar pilaqalarını saxlımış. Ciger satmaq ayaxıylan esrar satımış. Muşteri gelip, “Hele bize ciger yap, dûmanlı olsun lo!” şeklinde parolalı qonışarax esrarını alıp gididi. Benımse bû olan bitenden hêç xeberim olmadı, ta ki bi ispiyon uzernıne polêsler basqın yapıp ikımızı de qaraqola götûrene qeder. Orda bızı êle bi döğdiler ki, tırığımızı çıxardılar. Qomsêr ikide bi sori, “Esrarları nêreye saxladıxızı söylemezse ikızı de osırtıram!” Ben dewamli olarax qomsêre diyeyem, “Qomsêr abê benim esrar mesrardan xeberim yox, ben mehsûmam!” Qomsêr de hêrslenip diyi, “Yawrım benimlen qafa bûlisan ha!” Ondan sonra da ûr babam ûr! En çox ta Zoro’yi ûridilar. Çunki onun daha önceden sabıqası wardi. Neyse, sonunda Zoro dayanamayıp itiraf êtti. Hem esrarların yêrını gösterdi û hem de benim esrarlan hêç bi alaqamın olmadıxını, mehsûm oldıxımı söledi. Bêlelıxlen beni bıraxtilar û Zoro’yi da hepısxanaya attılar. Anliyacağın hêç yoxtan, poxi poxına bi ton dayax yêdım. Ustune ustlıx cigercilix işi de gêtı. Hanê bi söz war, diyi; “Eyisi bızı bûlmaz, kötusi de bızden wazgêçmez!”

Şarapçı Qedo’dan ayrıldıxtan sonra qehweye, arqadaşların yanına gêtım. Zıko’ylan Kelleci Sılho tawla oynidilar. Arqadaşlar da heyecanlı bi şekilde

onlari seyrêdidi. Kelleci Silho uçe bir xalıp dúrım-daydi. Arada bi de Zıko'ya taxlıdi:

–Hııı, çawaye odıncı..!

Zıko:

–He oxlım he, ben adama deve de baxışlaram!

Kelleci Silho:

–Bû lêlêdır, bûnın lolosi war daha!

Oyın eyicene qızışmağa başlar. Welhasıl en sonunda oyun Kelleci Silho'nın lehine dörde uç olur. Hama zar atmağ sırası da Zıko'dadır. Zıko'nın bi çut atması gereki ki oyni ala. Usteliğ ortada bi de axşamki ziyafet war. Zıko çaxtırmadan zar tûtar, sonra da duşesi qondırır yêre:

–Axşamki ziyafeti ûnıtma!

Kelleci Silho:

–Sende beluhe war, sen qax balıxa gêt!

Zıko:

–Fırınciya söle ekmek çıxarmasın!

Kelleci Silho:

–Sen yat qax şansan dua êt, yoxsa...

Zıko:

–Hadê dağlara!

Tam da qaxıp qehweden gidecaxtıx ki, Şero içeri girdi. Yanında da bi tene adam wardi. Yanımıza gelip, yanındaki adami göstererağ dêdi:

–Bû benim dayım Reşo'dır. Çorapçi Zılfo dayımı dezgeye getirip butun parasını çarpmiş. Çarpmiş oldıxi o para da dayımın oxlının emeliyat parasiydi.

Qaso:

–Way wijdansız û insafsız Zılfo way!

Yêtım Eko:

–O qebraxtan parayi alma \mathfrak{x} ta mumkun degil artı \mathfrak{x} . Çunki şımdı çoxtan qarilarlan yêmiş gêtmiş.

Qaso:

–Zılfo çox qelleş, xayın û Allahsız bi pûştır. Onın arqadaşlari da eynen onun gibidirler.

–Baxın, dêdım, en eyisi bız bû meseleyi aha şû şekilde hallêda \mathfrak{x} ın; önce Reşo qardaşımızın oxlının emeliyat parasını bûrdaki arqadaşların, dostların yardımlariylan hallêda \mathfrak{x} ın. Sonra da Çorapçi Zılfo'ya bi ders vêra \mathfrak{x} ın. Ne diyisiz?

Zıko:

–Bence sen çox xoş söledın. Eynen söledı \mathfrak{x} ın şekilde yapaxın.

Topal Zıbo:

–Bence de êle munasıptır.

Yêtım Eko:

–Çorapçi Zılfo'ya bi ders vêseydı \mathfrak{x} çox eyi olırdı walla. Onın çarpmadı \mathfrak{x} i kimse qalmadı melmekette zatan.

Bedo:

–Êlese Marqacı Şıqo bize bi tepsi getirsin. Kimın gönlunden ne qoptiysa xêr için tepsiye qoysin.

Tepsi geldi. Herkes guci oranında yardımda bûlınma \mathfrak{x} a çalışıdı. Êle ki, Dilenci Sıdo bile o gun için toplamiş oldı \mathfrak{x} i sadaqaların hepsini tepsiye boşaltarax herkesi mehcûp êtmişti. Neyse, epeyce para toplandı. Bız bû para meselesini hallêttı \mathfrak{x} ten sonra Çorapçi Zılfo'ya ders vêrma \mathfrak{x} qonisini qonışma \mathfrak{x} a başladı \mathfrak{x} .

Şêxo:

–Bız daha kuçukkene Zılfo gelip bızımle \mathfrak{x} en xar oynardı. Bızım mehlenın en şanpazi da bendım.

Zılfo baxidi ki bızımlen baş êdemi, bû sefer de qaxidi gididi bi qırtik çocıxlarla oynidi. Hile xurda yapıp çocıxların xarlarını yutidi. Zılfo'nın bi tene babası wardi, ismi de Fırıldaq Tehso'ydi. Her turli uçkaxıt, dalavêre, qataqulli û hile xurda onda mewcûtti. Bi gun Maranxoz Mihê'yi qataqulliye getirip parasını çarpi. Maranxoz Mihê onırına aşırı derecede duşkun bi insan oldıxi için, hêrsından qaxi Fırıldaq Tehso'yi piçaxliyarax geberti. Ondan sonra da Çorapçi Zılfo, babasının meslegini devam êttırmağa başli.

Bedo:

–Zılfo şimdi yuzde yuz çetesiylen bereber Qambûr Aqo'nın qehwesindedir. Orasi olmiş o qebraxların merkezi.

–Baxın, dêdım, êle bışê yapax, êle bi plan qûraxın ki, hem Reşo qardaşımızın heyfını almış olağın û hem de o pûşta eyi bi ders vêmiş olağın.

Qaso:

–Aqlıma bışê geldi.

Zıko:

–Ne, ne geldi aqlan?

Qaso:

–Tankêr Hemo war ya, qafadan çatlağ, deli. Hepınız oni tanısız lo!

Bedo:

–Êê... ne olmuş ona?

Qaso:

–Hepınız de bilısız ki Tankêr Hemo izbandût gibi bi adamdır. On gişi uzerine gêtse onınlan baş êdemez. Raqiya da çox duşkundır. Ben diyiyem ki,

insan raqiylan meze, cıxara gibi şêler alıp yanına gêtse û eyicene içirip leyla êttuxtən sonra qafaya alıp Çorapçi Zılfo'ya qarşı qışqırtsa...

Zıko:

–Walla söledixlerin qafama yatti benim.

Şêxo:

–Walla benim qeneetime göre de insan Tankêr Hemo'yi Çorapçi Zılfo'ya qarşı rehetlixlen qışqırtabilir. Bence en eyisi bû şekilde yapaxın.

Biraz daha tartıxtıxtan sonra Tankêr Hemo'nın bû işe munasip oldıxına qerar vêrdix. iki şuşe raqiylan meze, cıxara falan aldıxtan sonra axşam uzeri gêt-tix Hemal Ezo'nın xırabasına. Baxtix, Tankêr Hemo orda êle ûzanmış yati. Qaso yawaşçana yanına yaqlaşıp ûyandırmağa çalıştı:

–Hemo abê... Hemo abê!

Tankêr Hemo:

–Hıı... nedir, nedir ûla?

Qaso:

–Benem abê Terzi Xıdır'ın oxli Erbedaşli Qaso. Ma tanımadın beni? Abê qax bax raqiylan meze û cıxara falan getirmişix. Dêdix ki, Hemo abêylen bereber bû axşam qafalari demliyağın.

Tankêr Hemo:

–Ûla walla eferim size! Sızın o Allahızı sewım, eyi ki raqi geturdız. Zatan bende de ne raqi qalmıştı û ne de para...

Ondan sonra soframızı qûrıp içmağa başladix. Tabi ki biz çox az içiyix, Tankêr Hemo'ysa raqiyi sù gibi içi. Bû arada Şêxo da bi ûzın hawa söylemağa başladi:

–“Keko bû daxların başı görünmez
Xurbete duşmeyen hesreti bilmez
Yanar köz olıram halım sorılmaz
Cingene qızına gönul vêrılmaz...”

Aradan iki seet gêçmiş, raqılar tukenmiş û Tankêr Hemo da leyla olmışti. Qaso'nın yanına yaqlaşıp yawaşcana dêdım:

–Hadê Qaso şımdı de sıra sende. Oni êle bi qışqırt ki, efrût olsun, çıldırsın.

Qaso başladı Tankêr Hemo'yi qafaya alıp Çorapçi Zılfo'ya qarşı qışqırtmağa:

–Abê bılısen Çorapçi Zılfo senın aleyhinde ne diyidi?

Tankêr Hemo:

–Ne diyidi?

Qaso:

–Diyidi, gêçen gun raqi şuşesine işedım, sonra da oni Hemo'ya içırdım.

Tankêr Hemo:

–Way yalanci qebrağ Zılfo way! Way Allahsız way!

Qaso:

–Bi de diyidi ki, bi gêce Hemo'yi Hemal Ezo'nın xırabasında yêre yatırıp ...!

Tankêr Hemo Qaso'nın bû son anlattıqlarını dûyınca çıldırdı. Bêlınden xençerini çekıp qoşmağa başladı. Hem qoşi û hem de axzına geleni sölidi:

–Way qehpe Zılfo way... Ûla seni parça parça doğramazsam bahan da Hemo dêmesınler! Ûla sen war oldıxça, bû seetten sonra bû dunya heram olsun bahan!..

Tankêr Hemo gözden qaybolınca bız xata yaptığımızı farq etməyə başladık.

Zıko:

–Ehe walla çıldırdı! Şımdı gidıp Zılfo'yi gebertəcəx!

Qaso:

–Xaliba biraz fazla qışqırttım. Keşke o axır lafları qûllanmasaydım. İnşallah kötü bişê yapmaz.

Bedo:

–Walla bence kötü şêler olacax, çunki Tankêr Hemo qafadan qontax oldıxı için qafasına qoydığımızı yapar.

–Qaxın, dêdım, arxasından gidaxın, belki oni yaxalayıp dûrdırabilırık.

Qaxıp pêşinden gêtık. Qambûr Aqo'nın qehwesine wardığımızda, baxtık bi qalabalık toplanmış orda. Qalabalıxa eyicene yaqlaştık. Çalxıcı Cano da ordaydı. Sordım:

–Cano bû ne qalabalıktır bêle? Xêrdır, ne olmuş?

Çalxıcı Cano:

–Tankêr Hemo'ylan Çorapçi Zılfo qawxa êtmışler. Tankêr Hemo, Zılfo'nın qışına xençerini ust uste soxıp çıxarmış, delik deşik êdıp gebertmiş. Hama Zılfo'nın arqadaşlari da tûtıp Hemo'yi piçaxlamışlar. Daha sonra polêsler gelıp Tankêr Hemo'yi xestexanaya, Çorapçi Zılfo'yi da morxa qaldırdılar. Zatan butun bû olanlar on deqe önce meydana geldi.

Ordan ayrılıp qehweye gêtık. Hepımız de bû dûrımā çox uzulmıştık. Bêle olmasını hêç istememıştık, hama olan da olmuşti bi kere. Aslına

baxarsaz Çorapçi Zılfo'nın Tankêr Hemo tarafından gebertıldığını dūyan millet uzulmemiş, tam tersine, melmeket bi pislıxten qurtuldi diyera_x sewınmı_şti. Herkesın yazı_xi da Tankêr Hemo'ya gelidi. Çunki a_xır yaralanmı_şti. Hemo her ne qeder qafadan seqet de olsa, eyi bi adamdi, kimseye bi zararı yoxti. Daha sonra dūydı_x ki, Hemo qomadan çıxmı_ş û yawaş yawaş eyileşimış.

-III-

Bi gun Yêtım Eko yanına gelip, beni bi göşeye çekerağ dêdi:

-Abê senlen çox muhim bışê qonışmağ istiyem.

-Qonış, dêdim.

-Benım bi sewdım war, Baqqal Eşo'nın qızı Melo. O da beni sewi. Aramızda qonıştığ, evlenmağ istiyğ. Melo bahan dêdi, "Daha ne dûrisan, gel babamdan iste beni, olsun bitsın!" Ben de tamam dêdim, hama duşuniyem duşuniyem û bi turli ne yapacağımı bilmiyem. Sen de bilisen ki, benım babam yox û anam da felçli oldıği için gunun gırmı dört seeti yatağtadır. O yuzden bahan yardım êtmen, bi yol göstermen için sahan bu meseleyi açtım.

-Tamam, dêdim, sen hêç merağ êtme û canın da sıxma, ben arqadaşlarla qonışıp bû meseleyi hal-lêderem.

Axşamleyın arqadaşlarla her zaman oldıği gibi qehwede bi araya geldiğ. Onlara Eko'nın meselesini anlatıp sonra da dêdim:

-Hepınız de bilisiz ki, Yêtım Eko'nın özurlı anasından başqa bi kimsesi yoxtır. O yuzden de onun meselesini hallêtmağ bize duşi.

Zıko:

-Êlese hep bereber qaxax gida_x Melo'yi babasından istiyax.

-Dûr hele, dêdım, ma hep bereber olır? Yox yox... êle olmaz, çoxlıx poxlıxtır!

Qaso:

-Walla çox doxri sölisen. En eyisi şöle yapaxın; Berber Heso Dayi û Qasab Eto bû iş için tam munasıptırlar. Onların yani sıra bızden bi-iki gişi û bi de Yêtim Eko gêtısın yêterdir.

Herkes Qaso'nın dêdixlerini mantıxlı bûlmişti. Bêlelıxlen nasıl hareket êdecaxımız belli olmuşti. Öbursi axşam ben, Berber Heso Dayi, Qasab Eto û Yêtim Eko hep bereber bi quti loqım alıp gêtıx Baqqal Eşo'nın evine. Qapiyi çaldıx, Baqqal Eşo'nın küçük oxlı qapiyi açti. Ona, "Baban evdedır?" diye sordıx "He, evdedır" diyince "Gêt ona dê ki mısafir-ların gelmiş" diyerax babasına xeber vêrmesini istedi_x. Çocıx gêtıxten bi deqe sonra Baqqal Eşo geldi. Bızı görünce içeri bûyır êtti. İçeri girip otırma odasına gêçtıx. Loqım qutısını Eşo'nın qarısı Zulfê'ye vêrip minderlere otırdıx. Bi sure ordan bûrdan qonışıp qehwelerimizi de içtixten sonra Berber Eşo Dayi asıl qoniyi açma_xa başladı:

-Eşo qardaş, bız bûraya xêrli û oxırli bi iş için gelmiş bûlınıyıx.

Baqqal Eşo:

-Xoş gelmişsiz safalar getirmişsiz. İşiniz neyse bûyrın söyleyin.

Berber Heso Dayi:

-Efendıme söliyım begım dinlesın... Walla munasip görürsen eger, Allah'ın izni û pêxemberın

qawliylen qızın Melo'yi ewladımız gibi sewıp saydığımız Eko'ya istiyix. Biz de Allah için, xêr olsun diye araci olmişix.

Baqqal Eşo bi-iki deqe duşundıxten sonra cewap vêrdi:

-Hepınız benim başımlan gözüm ustune gelmişsiz hama qûsûra baxmayın ben qızımi Eko'ya vêrmiyem!

Berber Heso Dayi:

-Af bûyır Eşo qardaş, bûnın sebebi nedir eceba, söyle ki anliyaxın?

Baqqal Eşo:

-Walla ben Yêtım Eko gibi faqir, babasi olmiyan û anasi da yatalax olan birisine qızımi vêremem.

Qasab Eto:

-Senin bû söledıxlerin bi açıdan doxridır. He, yêtımdır, faqirdır û anasi da yatalaxtır, hama Eko çalışqan, xeyretli û namûsli bi deliqanlıdır. Ustelix bû semtte onun qeder efendi û durust bi gişi daha yoxtır. Selexanada çalışıp evini gêçındiri. Ac degil, açıxta degil.

Baqqal Eşo:

-Yaw de ben oni bûni anlamam, qız benim qızımdır û ben vêrmedıxten sonra, bûna hêç kimse qarışamaz. Allah war pêxember war, kimın heqqi kimde war!

Berber Heso Dayi:

-Eyi babam, seni rehetsiz êttix qûsûra qalma. Hama sahan son bışê daha söliyım, hanê bi söz war, diyi; "Soxan, sarmısaxa dêmiş gel senlen evlenaxın! Sarmısax ta dêmiş, yox senden qoxi geli!"

Berber Heso Dayi'nin sölema_x istedi_xi şüydi; Yêtım Eko faqirdır, hama aslında Baqqal Eşo da faqirdır. Yanê tukeni olmasa acli_xtan ölurler. Tabi, Berber Heso Dayi'nin bû lafi uzerine Baqqal Eşo çox pozıldı, hama gendi evinde mısafıra qarşı bi terbiyesizli_x êderse, bili ki mîllet onun yuzune bi daha baxmaz. Moralımız pozı_x bi şekilde çıtı_x dışari. Yêtım Eko'nın morali hepımızden daha fazla pozılmıştı. Qehweye gêtı_x. Eko'ya dêdım:

-Moralın pozma Eko, ne olırsa olsun bi yolını bûlup bû işi hallêdecaxam. Bahan inat oldi zatan.

Şêxo:

-İnatlan bi yêre warılmaz ki!

-Olsın, dêdım, inat ta bi mûrattır!

Zıko:

-Baxın, sızê bışê sölüyım. Walla benim aqlıma birisi geldi, oni ayarliyabilırse_x eger bû iş tamamdır!

Bedo:

-Kimdir o?

Zıko:

-Şawqaci Samo war ya, Baqqal Eşo'nın dayısı.

Qaso:

-Êê... ne olmiş ona?

Zıko:

-Baqqal Eşo dayısından çox çekni. Zatan dayısının vêrmış oldı_xi sermayeylen baqqal tukenini açtı. Ayricana, paraya ihtiyaci oldı_xında, Şawqaci Samo işini göri onun. Ondan olmasa Eşo top atar. Şawqaci Samo da andonın tekidir. insan oni biraz qafaya alıp qoltı_xına vêrse tamamdır. Ne dêmışler; "Vêr qoltı_xına sıç gorına!"

Marqaci Şiqo hem çay serwisi yapidi û hem de qonıştıqlarımızı dinlidi. Dayanamayıp her zamanki qeşmerlıxlərindən birini yaptı gene:

-Mınareden at beni yêñ aşaxı tût beni!

Zıko:

-Ûla golık niye barmağın her delige soxisan êle hıı?

Marqaci Şiqo:

-O deliklerde xezine ariyam abê!

Şêxo:

-Ûla yawrım kundır, nedir bêle cingene zurnasi gibi beh beh êdisen! Ma senın işın gucun yox? Hadê işen gêt hadê yallah!

Şêxo oni azarlayınca sırita sırita yanımızdan ûzaxlaştı.

Qaso:

-Bû Şiqo'nın şaqalari da eynen gendisine benzi he imanıma...

Bedo:

-Yaw şımdı siz Şiqo'yi sıktır êdın de beni dinyelin. Baxın size bışê söliyım. Bız gidıp Şawqaci Samo'ya yalwarsax ta, elini ayağını öpsex te bize yardım êtmez. Çox zengin birisi oldıxi içın, yêgenının qızının Eko gibi faqir û yêtım birisiylen evlenmesine hayatta razi olmaz. Hama bi gişi wardır ki, Şawqaci Samo'ya dêse gêt gendın Fisqaya'dan at aşaxı, gider gendını atar.

Şêxo:

-Sen kimi sölisen lo?

Bedo:

-Şêx Tûjo'yi söliyem. Oni eyi tanısız. Şawqaci

Samo Şêx Tûjo'nun murididir. Şêx için her şeyi yapar. Şêx'in her lafi onun için emir gibidir.

Zıko:

-Eyi de xoş ta... Şêx Tûjo'yi nasıl razi êdecaxıx?

Topal Zıbo:

-Walla ben Şêx Tûjo'yi çox eyi tanıram. Ona biraz hediye falan götürüp, biraz da yax çekip, ruh qıdıxlatıcı turden laflar êttıx mi tamamdır.

Bedo:

-Bahan da êle geli ki bû iş tamamdır.

Şêxo:

-Rehmetli dedemin meşhûr bi lafi wardi, şöleydi; "Her qoyının bi qasabi, her piclıxın bi hesabi wardir." Bence de bû iş olacaxa benzi.

Öbursi gun bi taxım hediyeler falan alıp Şêx Tûjo'nun evine gêttıx. Hepımız teker teker Şêx'in elini öptuxten sonra yêre otırdıx. Biraz xoşbêşten sonra, yax çekip ögerax yavaş yavaş meseleyi Şêx'e açınağa başladıx.

Şêxo:

-Şêx'im, hepımız senin sadıq muritlerındenıx. Senin için canımız da malımız da fedadır. Sen, Allah'ın bızlere baxşetmiş oldıxi çox hama çox büyük bi zatsan. Allah seni başımızdan eksik êtmesın...

Hepımız bi suri yax çekip qoltıxına vêrdıxten sonra Şex'e, ne için geldıxımızı anlattıx:

-Şêx'im, bız dêdıx ki, bû meseleyi hallêtse êtse Şêx Tûjo gibi keramet sehbi, büyük bi zat hallêder ancax. O yuzden de senden ricamız, mumkunse bize yardımcı olmandır.

Şêx Tûjo onca yax çekmelerden, ruh qıdıxlatıcı û mest êdici laflardan sonra dêdi:

-Sız hêç meraq êtmeyın, sız size söz vêriyem, Allah'ın izniylen bû meseleyi hallêdeca~~x~~am.

Teker teker Şêx'ın elini öpup xatır istedi~~x~~ten sonra, ordan ayrılıp qehweye gêtiti~~x~~.

Daha sonra Şêx Tûjo, Şawqaci Samo'yi yanına çaxiri û diyi, "Ne olursa olsun bû işi hallêdeca~~x~~san, çunki ben o insanlara söz vêrdim." Şawqaci Samo çaresız, "Peki Şêx'im, benim başımlan gözüm ustune" diyerax Şêx'ın istegini yêrine getirecaxını söli. Bûnin uzerine Şawqaci Samo yêgeni Eşo'dan, qızı Melo'yi Yêtim Eko'ya vêrmesini isti. Baqqal Eşo itiraz êdince, Şawqaci Samo hêrslenip diyi, "Qızın Yêtim Eko'ya vêrmezsen eger, aramızda her şê biter. Ayricana Şêx'im de sahan êle bi beddua êder ki, sen o zaman gör başan neler û neler geli!.." Eşo bû sözlere dûyınca hama qorxidan, "Baxışla beni dayi qurban olım, qızımı vêrdim gêtiti" diyerax dayısının şantajına boyun egma~~x~~ zorında qali. Bûnin ardından Şêx Tûjo bize xeber yollayıp, Eko'nın işinin halloldi~~x~~ni söledi. Baqqal Eşo da Berber Hesoy Dayiya gidip, gendısının bi xata yaptı~~x~~ni û tekrar qızını istemimizi rica êtti. Sonra tekrar gidip Melo'yi istedi~~x~~. Bêleli~~x~~len Melo resmen Eko'nın nişanlısı oldi.

Rehmetli dedem bahan her zaman diyidi; "Bû dünya menfeet uzerine qûrılmış. Paranın ne dini war û ne de imani!" Heqeten de insanlardaki menfeet dûyxısı êle çox gelişmiş ki, bû dûyxı zannêdersem bi gun insanoxlının başını yiyeca~~x~~.

KUÇEDEN YANSIMALAR

Yumurta

Yumurtam seni yuta

Dondırma

Çocıxlari qandırma

Qırmızı

Qırma bizi

Mınareden at beni

yên aşaxi tût beni

Osırıxtan teyare,

selam söle o yare

Paşa

Qıçın yêre yapışa

Qırmızı olsun bêş lırası fazla olsun

Allah war p xember war kimın heqi kimde war

Axzan biber surerem ha

Binın yarısı bêşyuz, o da bızde yox

Bılmedıxın poxi g t mektebınde oxi

Bıze ne gerek yaxli b rek

Dehwa axırdır

Dıyisen belki elimi qoxlamışam

D r  nce ben patliyım sonra sen  atla

Dilın eşeg arısı soxsın senın

Emi toton y sın

Ehe walla qıx dēdi

Eli dūri ayaxi dūrmi

Eyisi bızı būlmaz kötusi de bızden wazgêçmez

Eyib êttın bızı de qeybêttın

Eyi yêrde tuken açtık ha!

Fêsatlıx Allah içındır

Gel de leyla olma. (Gel de içme!)

Gene kilo alisan ha

Gene ne qaynatisız êle

Gör beni görüm seni

Gulê damdan gel

Birê minê alemyon

Ha Eli ha Weli, ikisi de birbirinden deli

İnsan mecbûr qalırsa tawox eti de yiyer

İmani teneke

Kundur çû hundır

Mal muduri

Ne yapax, axliyax gözden olax

Nenemin daşaxi olsaydi olırdi dedem

Qeder ûtansın

Sahan ehliyet vêrenın...

Son gelen şorbasını iğer

Sonında imana geldi
Selam vêrdıx borçli çıxtıx.
Saçalımız yox ki sözumız para êtsın
Şansımız olsaydı anamız bızı qız doxırırđı
Xoş sölisen hama sazın yox
Yat qax bahan dua êt.
Qafası piclıxe çalışı hep
Seni beklıye beklıye saçalım çıxtı.

Mustafa Gazi, namı diğer sevgili Seyda, Diyarbakır Kırıklarının dũnyası ile yakın temas içinde olmakla birlikte "kırık olmayan, kırılmayan" biri. Yani onlara dil olmuş, onları çözmüş içerden biri. Bu nedenle o dũnyayı yakından tanımak isteyenlerin her daim başvuru kaynağı...

Surlu Şehrin bir kırık mahallesinde doğmuş (Alipaşa), bir başka en kırık mahallesinde de(Xançepek) bũyümüş biri olarak kendi adımı, bugũne dek Seyda'nın dostluğundan olduğu kadar, Diyarbakır Tũrkçesi kitabından ve eklentilerinden de hem keyif aldım, hem de yeni Şeyler öğrendim.

Bu kitap bũtũn yönleri ile yaşayan bir Şehrin farklı kũltürler dũnyasına bir içsel yolculuktur. Eğer bu satırları Şu ana kadar okuyorsa "ey okur" o yolculuğa, yani kırıklarla tanışma yolculuğuna çıkmıştır ve iflah olmaz artık...

ISBN 975-9944-16-2

9 789759 944162